

Škola za oponou

EXTREMISMUS

(XENOFobie, RASISMUS, ANARCHISMUS,
FANATISMUS, TERORISMUS, NACIONALISMUS,
MULTIKULTURNÍ SOUŽITÍ)

PhDr. Josef Kasal, Ph.D.
Ing. Renata Kasalová

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

EXTREMISMUS

(XENOFobie, RASISMUS, ANARCHISMUS,
FANATISMUS, TERORISMUS, NACIONALISMUS,
MULTIKULTURNÍ SOUŽITÍ)

PhDr. Josef Kasal, Ph.D.
Ing. Renata Kasalová

Škola za oponou – sociálně patologické jevy u dětí a mládeže
reg. č. CZ.1.07/1.3.46/01.0021

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

1 ÚVOD	5
2 RIZIKOVÁ MLÁDEŽ, RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ NA POZADÍ EXTREMISMU	6
2.1 SYNDROM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ (SRCH)	8
2.2 VZTAH EXTREMISMU K RIZIKOVÉMU CHOVÁNÍ DOSPÍVAJÍCÍCH	9
2.3 MOŽNOSTI PRÁCE S PSYCHOSOCIÁLNÍM KLIMATEM NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH	11
3 EXTREMISMUS A JEHO PROJEVY	13
3.1 POLITICKÝ EXTREMISMUS	16
3.2 NÁBOŽENSKÝ EXTREMISMUS	17
3.2.1 Charakteristika náboženských sekt	18
3.3 RASOVĚ MOTIVOVANÝ EXTREMISMUS	21
4 PRAVICOVÝ A LEVICOVÝ EXTREMISMUS	24
4.1 PRAVICE A PRAVICOVÝ EXTREMISMUS	26
4.1.1 Ultrapravice (krajní pravice)	27
4.1.2 Fašismus – neofašismus	28
4.1.3 Nacismus – neonacismus	28
4.2 VÝVOJ ČESKÉHO PRAVICOVÉHO EXTREMISMU DO ROKU 1989	30
4.3 ZÁKLADNÍ VÝVOJ ČESKÉHO PRAVICOVÉHO EXTREMISMU PO ROCE 1989	31
4.3.1 Národovecký proud krajní pravice v České republice	31
4.3.2 Zájmové skupiny	35
4.3.3 Ultrapravicové subkultury	36
4.3.4 Militantní a teroristické ultrapravicové organizace	38
4.4 LEVICE A LEVICOVÝ EXTREMISMUS	39
4.4.1 Ultralevice (krajní levice)	40
4.5 ANARCHISMUS	41
4.5.1 Individualismus	43
4.5.2 Mutualismus	43
4.5.3 Kolektivismus	44
4.5.4 Anarchokomunismus a anarchosyndikalismus	44
4.6 KOMUNISMUS	45
4.6.1 Komunismus, marxismus a jejich mýty	45
4.7 RADIKÁLNÍ LEVICE V ČESKÉ REPUBLICE	51
4.7.1 Levicová uskupení	52
4.7.2 Česká anarchistická sdružení	52

5 ÚLOHA ZNAKŮ A SYMBOLŮ	53
5.1 ZÁKLADNÍ POJMY	54
5.2 SYMBOLIKA BAREV	55
5.3 SYMBOLIKA ČÍSEL	55
5.4 FAŠISTICKÁ RUNOVÁ SYMBOLIKA	56
5.5 SYMBOLIKA OBLEČENÍ	57
5.6 BLACK BLOC	58
6 ZÁVĚR	58
7 POUŽITÉ ZDROJE	63

Extremismus si získává stále více prostoru ve veřejném sdělování. Není to jenom extremismus uplatňovaný v mezinárodní politice. Projevy extremismu – extremistické názory – se stávají realitou veřejného prostoru u nás. Samozřejmě, že se, i díky medializaci stávají extremistické názory přitažlivé pro část mládeže, jejímž prostřednictvím se s extremistickými postoji setkáváme i ve škole. Škola má ke svým žákům ve vztahu k extremismu dvojitý úlohu:

1. Přijatelným a zajímavým způsobem extremismus žákům představit tak, aby do jeho problematiky byli uvedeni dříve, než to učiní např. členové nějaké extremistické skupiny.
2. Umět vysvětlit pozadí extremistických postojů a hnutí. Zvláště důležité, vzhledem k historickým zkušenostem našeho národa, je umět vysvětlit extremistické prvky fašismu a komunismu.

Pro oba úkoly musí škola disponovat poučenými pedagogy. Rozhodně zde nejde pouze o úkol učitelů společenskovedních předmětů. Zvláště u politického extremismu dvojnásobně platí výrok, že kdo ovládá minulost, ovládá přítomnost.

Pojem extremismus je pojmem mnohovrstevnatým, skrývajícím v sobě dimenzi sociální, psychologickou a antropologickou. Pro jeho hlubší pochopení, a tedy i pro účinnou práci s jeho projevy na školách, je nutné prozkoumat jeho kořeny i četné výhony prezentující se jako specifické formy chování.

Extremismus je pouze jednou odnoží typického, stereotypního a přirozeně nedůvěřivého přístupu skupin lidí ke skupinám jiných lidí. Tuto nedůvěru bychom mohli dávat do souvislosti s odvěkým zápasem všech živočichů, a tedy i lidí, o přežití. Tak, jak se vyvíjí lidská kultura, jak se vrší lidské poznání, nabývá tento zápas jiných, „složitějších“ forem. V dnešním světě nejde ani tak o fyzické přežití, jako spíše o získávání výhod. Tento zápas předurčuje také rozdělení skupin na „my“ a „oni“. V tomto rozdělení můžeme hledat základ řady vzájemných animozit – např. mezi bohatými a chudými, Němci a Čechy, levicí a pravicí, různými etniky atp.

G. W. Allport spojuje tento typ chování s předsudky a jeho zamyšlení přesně vystihuje nehlubší kořeny extremismu: „Proč lidské bytosti sklouzávají tak snadno k etnickým předsudkům? Protože k lidskému myšlení neodmyslitelně patří dvě přirozené, zcela běžné věci – mylná generalizace a nepřátelství... Všude na světě se setkáváme s tím, že skupiny lidí se od sebe separují. Sdružují se lidé téhož druhu... Tato automatická soudržnost většinou není nic víc než pouhá pohodlnost. Společnost není třeba hledat mimo vlastní skupinu. Máme-li po ruce dost lidí na výběr, proč si přidělovat problémy tím, že bychom se museli přizpůsobovat novému jazyku, novým lidem, nové kultuře nebo lidem s jinou úrovní vzdělání? ... Cizinci jsou zátěž stejně jako lidé z vyšší nebo nižší společenské či ekonomické třídy než my.“ Extremismus, na pozadí uvedeného, je ostřejší formou vědomí si vlastní výlučnosti, je spojen s otevřeným nepřátelstvím, dehonestací, ale také často

se separací vůči většinové společnosti. K tomu poznamenává Allport: „Jakmile je takový separatismus jednou na světě, jsou položeny základy pro všechny možné psychologické podoby. Separovaní lidé mají málo komunikačních kanálů. Snadno se může stát, že rozdíly mezi skupinami zveličují a nesprávně chápou. A asi nejdůležitější je to, že separace může vést ke skutečným střetům zájmů a k mnoha střetům zdánlivým.“ J. Chmelík, náš přední specialista na extremismus, jej spojuje s různorodostí názorů a postojů v každé společnosti: „Určitá část společnosti se však přiklání k extrémně idealistickým a radikálním postojům – na rozdíl od „běžného občana“ – a tyto své extrémní postoje se snaží, více či méně, razantněji prosazovat. Obecně je však možné konstatovat, že projevy extrémních jedinců jsou většinou, z hlediska stability společnosti a jejich institucí, nezávažné a pro většinu stabilní společnosti představuje extremismus okrajový problém.“

Máme-li být schopni držet extremismus na hranici okrajovosti, nemůžeme se jím nezabývat. Určitá lhostejnost a neschopnost detekce extrémistického chování vedla v historii k nejedné katastrofě.

2

RIZIKOVÁ MLÁDEŽ, RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ NA POZADÍ EXTREMISMU

Při snaze pochopit extrémní názory a z nich vyplývající extremistické postoje dětí a mládeže se nemůžeme vyhnout otázce po příčinách, které způsobují, že mladý, málo zkušený člověk přejímá názory a postoje, které mu v současném životě i do budoucna mohou přinášet komplikace. Názory, postoje a z nich plynoucí chování se dále negativně zapisuje do atmosféry ve školních třídách, narušuje vtahy mezi žáky navzájem i vztahy mezi učiteli a žáky. Chování, které se neomezuje pouze na školní prostředí. Odpověď na danou otázku lze hledat v sociologických analýzách a výsledcích psychosociálního zkoumání.

Pokud hledáme odpověď na problematiku socializace a z ní plynoucího chování, musíme se zabývat situovaností celé společnosti a doby, v níž se nachází. Významný německý sociolog Ulrich Beck nazývá tuto společnost „rizikovou společností“. Pokud v dané souvislosti hovoříme o rizikové mládeži, musíme uvést kontext doby, v níž je tato mládež situována, v níž žije a nutně se také adaptuje. Riziková společnost je dobou absencí autorit, odkázanosti na vlastní volbu a paralelně s tím je dobou silného masmediálního vlivu na chování mládeže, nadprodukce zboží a nadprodukce informací. V této naší době znamená pojem „riziková mládež“ také projev obtížností voleb v době dospívání, paralelní odkázání na sebe sama. Zároveň je dobou vyprázdněnosti autorit – hledání zakotvenosti, kterou instituce (rodinné či školní) nenabízejí, protože samotné prochází krizí hledání.

Rizikovou mládež lze definovat jako skupiny mládeže, u kterých jsou v období dospívání souběhem biologických, psychických, sociálních a kulturních předpokladů a vlivů

vytvořeny podmínky pro chování, které tyto osoby z dlouhodobější perspektivy ohrožuje ve zdravém psychickém i sociálním vývoji a zároveň je sociálním prostředím (toto chování) spatřováno jako ohrožující. Rizikové chování mládeže souvisí s etapou psychosociálního vývoje, s níž je spojeno: hledání identity, vyzrávání biologické, psychické, sociální a profesionální. Rizikovost chování je dále podmíněna kumulací sociálních rolí a sociálních vlivů v nepříznivých rodinných, partnerských a dalších společenských situacích. Období dospívání, zvláště jeho vrcholící etapa, je charakterizováno procesem sociální a profesionální vyzrálosti, který může být vnímán částí mládeže jako zatěžující (např. snahy o finanční nezávislost na rodině, vlastní bydlení, ukončení studia, příprava na povolání).

Americký profesor R. Jessor upřesňuje psychosociální pojetí „rizika“, které je důležité pro odlišení rizikového chování od chování **antisociálního**, a zároveň zřetelně přispívá k jeho pochopení a otevírá sociální práci prostor pro nacházení účinných forem práce z rizikovou mládeží. V konceptu rizika vychází z epidemiologických zkoumání, která usilují o zjišťování činitelů, které mají negativní dopady na zdraví nebo kvalitu života. Těmto činitelům se říká **rizikové faktory** (např. vysoká hladina sérového cholesterolu a vysoký krevní tlak jsou spojovány se zvýšenou pravděpodobností kardiovaskulárních chorob). Epidemiologické hledání rizikových faktorů se rozšířilo do dvou nových oblastí – sociálního prostředí a chování.

Vnímání **chování** jako rizikového faktoru předznamenalo **psychosociální** chápání rizika – tedy, když jsou rizikovými faktory takové způsoby chování, které vyžadují věnovat pozornost všem jejich potenciálním dopadům nebo důsledkům. Za takové způsoby chování lze například považovat špatné jídelní návyky, nedostatek pohybu, pití alkoholu, kouření, nechráněný pohlavní styk, nehygienické praktiky a jiné podobné jednání. Důležité pro chápání rizika je Jessorův požadavek uvolnit omezení tohoto pojmu na negativní, záporné nebo nežádoucí dopady. Zde tento požadavek konkrétně zasahuje do oblasti preventivní práce. Psychosociální změna pohledu na rizika vyžaduje důkladnou analýzu nákladů a přínosů rizikových faktorů. Kouření marihuany může přinášet například sociální akceptování u vrstevníků a subjektivní pocit nezávislosti a zralosti. Takové a obdobné rizikové chování může u dospívajících sloužit významným sociálním a osobním účelům, a pokud jim nejsou nabídnuty alternativy, které jim mohou poskytnout podobné uspokojení, těžko budou rizikové chování opouštět (Jessor 1991, s. 597-8).

Jako každé jiné období společenského vývoje přináší i to současné specifické tlaky na dospívající generaci a zároveň její reakce na společenské podmínky. Zde je nutné uvědomit si, že dospívající disponují malou životní zkušeností, že společenské vlivy, do nichž se narodili a které je formují, jsou jejich životním prostorem s danými společenskými strukturami a vztahy, jsou jejich jediným reálně vnímaným a poznaným světem, který na rozdíl od předchozí generace prochází extrémní proměnou. A že také strategie, které volí k ovládnutí sociálního prostoru, ke svému sebeprosazení a sebepoznání, jsou výslednicí dané reality. Mezi takové strategie patří u části dospívajících **problémové** a rizikové chování. Za **problémové chování** můžeme označit chování, které tvoří jednotlivé typy chování (např. pití alkoholu, kouření, požívání drog).

Souhrn problémových druhů jednání tvoří to, co nazýváme rizikovým chováním, navíc jejich vzájemné korelace lze vysvětlit jediným faktorem.

SYNDROM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ (SRCH)

Rizikové způsoby chování jsou navzájem propojené a kovariantní. Tzn., že dochází k souhrnu individuálních dispozic k takovému chování, které lze nazvat **syndromem rizikového chování**.

Jeho východiskem je předpoklad, že pokud se u jedince vyskytuje konkrétní problémové chování (např. užívání marihuany), je možné očekávat korelaci s dalším druhem problémového chování. Pro sociální práci je v tomto bodě důležité zjištění, že vzájemná propojenost problémových druhů chování je pravděpodobnější než participace na chování, které je z pohledu společnosti konvenční. Tady se objevuje způsob reakce sociální práce – nabídnout alternativu problémovým aktivitám. Alternativu, jež je přitažlivější než problémové aktivity. Jejím prostřednictvím postupně probouzet u klientů citlivost na zdravotní a sociální dopady rizikového chování.

Syndrom rizikového chování v dospívání (SRCH-D) obsahuje tři hlavní oblasti:

- 1. Zneužívání návykových látek** – od nikotinu přes alkohol, kanaboidy až k dalším ilegálním drogám.
- 2. Další negativní jevy v oblasti psychosociální** – poruchy chování, agrese až delikvence a kriminalita, ale i autoagrese včetně suicidálního chování; do této oblasti patří i úrazy.
- 3. Poruchy reprodukčního zdraví** – předčasný pohlavní život a s ním ve zvýšené míře spojené střídání partnerů má za následek vysokou incidenci pohlavně přenosných infekcí a nechtěná těhotenství.

SRCH-D netvoří uzavřený výčet rizikového chování, ale je postupně, podle nově se objevujících typů problémového chování u mládeže, doplňován např. o položky hazard, násilí, chování způsobující školní neúspěchy.

Mezi **formy rizikového chování** patří: nezdravé stravovací návyky, především mentální anorexie a bulimie; zneužívání návykových látek; automutilační (sebepoškozující) chování, nejčastěji jako reakce na skutečnou nebo pomyslnou zátěž; delikventní a nedelikventní chování, kriminalita; některé životní styly mládeže spojené s automutilačním chováním, např. subkultura „gothic“ a „emo“ („emotional hardcore“); postoje vůči různým formám rizika – vnímání rizik samotnými adolescenty.

Poznatky autorit v oblasti rizikového chování mládeže prokazují, že rizikové chování v období dospívání je relativně obvyklé a důležitou roli v něm sehrávají důležité emocionální potřeby, jako je potřeba nezávislosti, potřeba uznání vrstevnickou skupinou, potřeba sebepotvrzení.

VZTAH EXTREMISMU K RIZIKOVÉMU CHOVÁNÍ DOSPÍVAJÍCÍCH

Z výše uvedeného je zřejmé, že problémové a rizikové chování souvisí s celkovým psychosociálním vývojem každého jedince, s jeho sociální zkušeností. Pokud prostředí, se kterým se setkává, vykazuje tendence k extremistickým postojům a tento typ chování je dále podpořen dalšími problematickými vzorci chování, stává se pro dospívajícího takové jednání normálním, poskytuje mu vysokou míru sebeidentifikace a identifikace se vztažnou skupinou. Takové chování je potom pro jedince velmi přitažlivé a emocionálně naplňující. Pokud pedagog a další výchovní činitelé chtějí zvrátit tento vztah dospívajícího k realitě, jedinou cestou může být nabídka stejně uspokojujících alternativ.

Z vymezení pojmu extremismus je patrné, že se jedná o postoje a chování, které lze označit jako rizikové.

ÚKOL: Zamyslete se nad pojmy nonkonformní jednání a rizikové chování a napište, jaké formy nonkonformního jednání lze u mládeže považovat za ohrožující. Jaký vliv (z vaší praxe) mají na utváření postojů vrstevníci?

Přemýšlení o rizikovém chování mládeže nás nutně přivádí k otázkám „Jak vlastně vznikají extrémní názory? – Do jaké míry sem vstupuje vliv vlastní zkušenosti a do jaké míry názorový vliv společnosti?“ Pokusme se dané otázky zodpovědět prostřednictvím poznatků **sociální psychologie**.

Hewstone a Stroebe uvádějí pro naši potřebu experiment psychologa Solomona Asche, který se snažil zjistit, do jaké míry ovlivní ostatní lidé náš úsudek, i když je zřejmé, že se mýlí. Asch porovnával výsledky dvou skupin, které měly jednoduchý úkol: osmnáctkrát měli rozhodnout, která ze tří srovnávacích čar je stejně dlouhá jako standardní čára. Při každém pokusu byla jedna čára skutečně stejně dlouhá jako standardní čára, ale zbývající dvě se různily. Příslušníci kontrolní skupiny o velikosti 37 lidí posuzovali délku čar o samotě a jejich úsudek byl velmi přesný, experiment ukázal pouze 0,7 % chyb v odhadu. V experimentální skupině byli účastníci rozsazení do polokruhu požádáni, aby nahlas vyslovili svůj úsudek v pořadí, v jakém seděli od místa číslo 1 do místa číslo 7. Ve skutečnosti byl účastníkem pouze jeden z nich, a to na místě číslo 6. Všichni ostatní byli spolupracovníky badatele a při každém pokusu vyslovili předem určenou odpověď. Experimentální účastníci chybovali v téměř 37 %. Výsledky vypovídají o ohromném vlivu „evidentně“ nesprávného, ale jednohlasně většinového úsudku na úsudek osamocенého účastníka.

Z výše uvedeného je zřejmé, že když lidé hodnotí nějakou stránku reality za přítomnosti ostatních, jde jim o dvě věci: chtějí mít pravdu a chtějí na druhé udělat dobrý dojem.

K určení toho, co je pravda, mají lidé dva zdroje informací:

1. To, co naznačuje jejich percepce vnímané reality (naše adaptivní hodnota obsažená ve vystavení našich úsudků a chování na vlastním pojetí reality).
2. To, co říkají ostatní (stejně adaptivní zkušenost spojená se spoléháním se na úsudky ostatních).

Ve většině případů se jak naše, tak úsudky ostatních překrývají a poskytují nám stabilní obraz našeho prostředí.

Jak dochází ke konformitě? Situace, v níž dochází ke konformitě, se však staví proti těmto dvěma zdrojům informací, a jedinec se tak dostává do konfliktu, kdy si musí mezi dvěma, v zásadě spolehlivými, zdroji informací vybrat. Jestliže člověk takto dospívá ke konformitě, pak říkáme, že byl vystaven **informačnímu vlivu**: vzdává se ostatním, protože důvěřuje jejich úsudku víc než vlastnímu. Druhý typ konformity je způsoben touhou být oblíben a averzí k nelibosti ostatních, tato konformita je řízena normativním vlivem.

SHRNUTO:

Informační vliv (*Informational influence*): Vliv založený na informační hodnotě názorů vyjadřovaných ostatními a na tom, co člověku o určité stránce reality řeknou.

Normativní vliv (*Normative influence*): Vliv založený na potřebě být druhými akceptován. Informační a normativní vliv tedy představují hlavní obecné mechanismy, kterým skupina ovlivňuje své členy.

Mechanismus vzniku konformity také zcela jasně ukazuje na zodpovědnost institucí a jednotlivců, kteří vychovávají a ovlivňují zejména mladé lidi. Ke vzniku extrémistických postojů vedou zavádějící a nepodložené informace a nedostatek sociálního přijetí ze strany osob blízkých. Názorovou hladinu ovlivňují také v každém historickém období vědecké objevy. To, jak negativně na dlouhá období dokážou ovlivnit postoje lidí, lze prokázat na několika příkladech z historie fyzické antropologie. Za všechny lze uvést americké vědce Agassize a Mortona, kteří se neblaze podepsali na vytvoření dnes již zcela nepřijatelného obrazu černochů jako rasy, která díky menším rozumovým schopnostem a „dětinskosti“ není schopna konkurovat bílým lidem.

Prozatím jsme mluvili o vlivu většiny na vytváření sociálních postojů. V případě extrémistických skupin však často řešíme opačný problém. Jak je možné, že jednotlivci naslouchají názorům, které můžeme označit za menšinové, a stávají se tak členy různých extrémistických skupin a hnutí? Na to lze opět najít odpověď v sociální psychologii. Francouzský psycholog Moscovici (jak uvádí Hewstone a Stroebe) tvrdí, že menšiny nemají k prosazování názorů příliš dobrou pozici: bývají zastoupeny malým počtem osob; často nemají normativní kontrolu nad většinou; zpočátku bývají spíš zesměšňovány, než aby je brali ostatní vážně. Jinými slovy, je evidentní, že nemají přístup k informačním a normativním zdrojům kontroly, kterou explicitně či implicitně disponuje většina. Jak potom mohou vůbec mít nějaký vliv? Jádrem jejich vlivu spočívá

v jejich vlastním stylu chování. Menšina musí předložit vlastní názor na daný problém a pevně se ho držet, odolávat neustálému tlaku většiny. Nejdůležitější součástí tohoto stylu chování je konzistence, se kterou menšina brání a obhájí vlastní názor. Jen pokud členové menšiny souhlasí mezi sebou a vytrvají ve svém přesvědčení, mohou čekat, že se většina začne zamýšlet nad vlastním názorem, zváží správnost názoru menšiny a nakonec se nechá ovlivnit.

Právě koheze skupiny neustále posilovaná pevným lpěním na svém názoru je tou silou, která může na svoji stranu strhávat váhající jedince bez vlastního pevného hodnotového rámce. Zde je také odhalena přitažlivost extrémistického chování pro určitý typ členů společnosti.

V současnosti se stále více prosazuje názor, že rizikové chování je normativní součástí vývoje v adolescenci. Tento názor vyplývá z výzkumů, které ukazují, že až 50 % dospívajících se zapojí alespoň do jedné formy rizikového chování. Toto chování má specifické projevy a po dosažení dospělosti většinou odezní. Extremistické postoje u této věkové kategorie mladých lidí můžeme označit jako antisociální chování typické pro období adolescence. Jeho formami bývají neposlušnost, problémy s chováním, porušování pravidel, fyzické souboje a dokonce i poškozování cizího majetku.

2.3 MOŽNOSTI PRÁCE S PSYCHOSOCIÁLNÍM KLIMATEM NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

Pojem klima školní třídy je ustálený odborný výraz poměrně krátkou dobu. Podobně jako výraz „klima“ v meteorologii představuje **zprůměrované** atmosférické podmínky v daném místě za delší časové období, tak i klima školy či třídy představuje **zprůměrované** vnímání toho, co jedinci vidí v sociálním prostředí, v němž pracují.

Psychosociální klima školní třídy označuje ustálené postupy vnímání, prožívání, hodnocení toho, co se ve třídě už odehrálo a/nebo právě odehrává, jsou to názory jednotlivých aktérů školního vyučování (Tye, Dellar, Fraser, in Mareš 2013, s. 591). Klima nezjistíme v tzv. prvním plánu, tedy tím, co je pozorovatelné, viditelné. Zde se jedná o **subjektivní perspektivu** aktérů klimatu. Tedy to, co, obrazně řečeno, leží ve druhém plánu poznávání; co je za „kulisami“ třídy, za tím, jak se chce vyučování v této třídě jevit navenek. Důležitým poznatkem je, kdo vytváří klima třídy. Jeho **aktéry** jsou všichni žáci dané třídy (třída jako celek), skupinky žáků v dané třídě, žáci jako jednotlivci (tj. žáci výrazní i méně výrazní, dále vůdci i ti žáci, kteří stojí mimo). Ve vyučovacích hodinách se spolutvůrcem klimatu stává vyučující, který vyučuje žáky určitému předmětu, často se na klimatu třídy podílí i třídní učitel.

Čím se vyznačuje klima školní třídy? Má tyto znaky:

- je to skupinová, nikoli individuální záležitost; určitý názor na klima dané třídy mají všichni skupiny aktérů

- je sociálně konstruované, vzniká nejen osobní zkušeností jedinců, ale též debatováním mezi žáky navzájem, mezi učiteli navzájem, mezi učitelem a žáky, mezi žáky a rodiči
- je sociálně sdílené; u aktérů klimatu – na základě osobních zážitků i diskusí s lidmi, kteří mají stejné, či naopak rozdílné názory – se podoba klimatu v myslích aktérů zpřesňuje; současně se vyjevuje, které názory jsou společné většině aktérů, které názory patří jen jedné skupině osob a ve kterých názorech se jedinec rozchází se všemi ostatními lidmi
- je ovlivňováno širším sociálním kontextem, v němž školní třída funguje: klimatem, které panuje na dané škole, dále lokálními zvláštnostmi místa, kde škola sídlí, též spádovou oblastí svých žáků atd.

(Mareš 2013, s. 592, 593)

Z uvedeného vyplývá, že tvorba psychosociálního klimatu ve školách a školních třídách je jedním ze zásadních předpokladů prevence. Zde se dále dostáváme k otázce: Proč se zabývat klimatem ve třídě ve vztahu k prevenci sociálně patologických jevů, jakým extremistické projevy a postoje bezesporu jsou? Jako jeden z důvodů můžeme uvést postavení školy a pedagogů v procesu výchovy mladé generace. Po více než dvaceti letech od sametové revoluce se ukazuje, že škola se nemůže zbavit odpovědnosti za výchovu. Společenské podmínky ukazují, že škola je často jediným místem, kde se žáci mohou seznamovat se záležitostmi, které budou v praktickém životě potřebovat. Jako příklad můžeme uvést oblast rodinné výchovy, finanční gramotnosti, sexuální výchovy atp. Škola je tedy zásadním místem, kde se žáci učí společenskému životu, kde se připravují na život v dospělosti. Do škol docházejí žáci z různých typů sociokulturního prostředí, část žáků přichází z dysfunkčních nebo afunkčních rodin. Učitel/ka ať chce, nebo ne, se dostává do role vychovatele v tzv. první linii výchovy. Škola neovlivňuje pouze své žáky, zároveň se stává poradenským centrem pro rodiče. Ke zvládnutí těchto funkcí již nestačí být učitelem – odborníkem na daný výukový předmět; stále více se očekává, že učitel bude osobností vybavenou klíčovými i odbornými kompetencemi v plném rozsahu. Klíčovými kompetencemi pro učitele jsou kompetence sociální, z nichž dominantní místo patří komunikaci. Sem patří schopnost plynule přecházet (podle situace) z komunikace formální do komunikace neformální, jejíž základ je tvořen komunikací zaměřenou na člověka, tedy komunikací, jejíž základní složkou je empatie. Psychosociální klima ve třídě může být v první řadě ovlivněno úrovní komunikace. Jen empaticky naladěný učitel je schopen dohlédnout do vztahových úrovní ve třídách. Zjišťovat aktuální klima, které ve třídě momentálně panuje, cítit klima preferované, tj. klima, které si žáci přejí, aby bylo.

Kromě nezbytné komunikační vybavenosti má učitel diagnostické nástroje pro zjišťování klimatu. Základní přístupy ke zjišťování klimatu ve třídách lze najít v publikaci Jiřího Mareše *Pedagogická psychologie*.

Vraťme se k problematice prevence, v našem případě extremismu. Výchozí zdroje tohoto typu patologického jednání jsou stejné nebo obdobné jako u jiných sociálních

patologií objevujících se ve třídách (být zvláštní, hledat vzrušení, únik od šedé reality, experimentování s nikotinem, alkoholem, drogami atp.). Jak uvádíme v kapitole rizikové chování mládeže, patří tento druh chování k běžnému projevu mladé generace. Stejně běžná by tedy měla být i připravenost učitelů a všech pedagogických pracovníků adekvátně na tyto projevy reagovat. Adekvátně reagovat může pouze připravený učitel. Připraveným učitelem, v plném smyslu toho slova, může být ten, pro kterého je učitelství víc než prací, pro kterého je učitelství posláním.

Úspěšná preventivní práce je spojena s dostatečně rozsáhlým a kvalitním argumentačním materiálem. Ten je nutné neplést si s pouhou sumou informací shromážděných pro svoji potřebu. Kvalita argumentační úrovně je měřena reakcemi na učitelovo vystoupení. Tyto reakce se také stávají součástí klimatu ve třídě. Hloubka argumentace souvisí s hloubkou osvojení vědomostí a znalostí, se schopností dialekticky s informacemi, vědomostmi, myšlenkami nakládat. Výukový proces, stejně jako preventivní práce (ať již nespecifická, či specifická) je tedy jakýmsi průběžným kamenem učitelova osobnostního a profesního rozvoje. Při prevenci extremismu se mohou v plné míře uplatňovat didaktické metody, fantazie učitele i žáků. Při vysvětlování pojmů xenofobie, rasismus, antisemitismus, fašismus, neofašismus, nacionalismus a dalších je nejučinnějším postupem zapojování emocí žáků do problematiky. Jedna z cest je prezentace extremistického chování na osudech lidí, kteří prošli některým druhem sociálního vyloučení.

**ÚKOL: Připravte pomocí internetu (popř. dalších materiálů, jako jsou fotografie, tis-
koviny, knihy) desetiminutovou prezentaci, ve které co nejemotivněji vyjád-
říte jeden z uvedených pojmů: rasismus, neofašismus, antisemitismus, Rom,
homosexuál.**

3

EXTREMISMUS A JEHO PROJEVY

Etymologický původ slova extremismus musíme hledat v latině. Pojem „extremus“ („nejzazší“) v latině označoval nejdále ležící pozici. „Extremitas mundi“ označovalo regiony, které byly ve velké zeměpisné vzdálenosti od metropole Říma jako středu impéria. Takové označení distančních vztahů bylo brzy přeneseno i na „hraniční situa-
ce“ v jiných oblastech. V českém prostoru se slova jako extremismus či radikalismus užívala obecně již od přelomu devatenáctého a dvacátého století, avšak po sametové revoluci začala být mimořádně frekventovaná (Mareš, 2003, s. 20).

V obecném pojetí jde o výrazné odchýlení se od obecně uznávaných a v aktuální době přijímaných norem. V rovině sociologické lze extremismus vymezit jako souhrn určitých sociálně patologických jevů vytvářených více či méně organizovanými skupinami osob a příznivci těchto skupin s dominujícím odmítáním základních hodnot, norem a způsobů chování platných v aktuální společnosti. V politice je takto označován krajně radikální nebo výstřední postoj.

Policie naopak definuje extremismus jako „verbální, grafické, fyzické a jiné aktivity spojené zpravidla s vyhraněným ideologickým nebo jiným kontextem, které vyvíjejí jednotlivci nebo skupiny osob s názory výrazně vybočujícími z všeobecně uznávaných společenských norem, se zřetelnými prvky netolerance, zejména rasové, národnostní, náboženské nebo jiné obdobné nesnášenlivosti a které útočí proti demokratickým principům, společenskému uspořádání, životu, zdraví, majetku nebo veřejnému pořádku“. Někdy je také označován jako ultrapravicový nebo ultralevicový postoj. Extremismus obvykle neumí reálně hodnotit politickou situaci, jeho stoupenci nesouhlasí s kompromisy, radikalizuje řešení vztahu občan–stát.

Lidé, kteří vyznávají a prosazují extremistické názory a postoje, mají tendence vytvářet jednotnou platformu uskutečňování svých zájmů – hnutí.

Charvát považuje extremismus za pojem, který sociální vědy neužívají kvůli jeho vágnosti. Většina vědců dává přednost přesným označením – neonacismus, rasismus, případně terorismus. Pokud však musí s tímto termínem pracovat, chápou extremismus jakožto ideologie nebo aktivity směřující proti demokratickému zřízení.

Radikalismus je pak obvykle chápán jako souhrn politických názorů, jejichž aplikace na společnost by vedla k rozsáhlým změnám, avšak nikoli k likvidaci demokracie jako takové (Charvát, 2007, s. 13).

Hnutí (extremistické hnutí): Neoficiální, více či méně pevné sdružení občanů stejných nebo podobných extrémních názorů na společenské vztahy, postavení národa, člověka, náboženství ve společnosti, které usiluje o prosazení svých názorů a cílů, a to i za využití různých, i protiprávních prostředků.

Jan Chmelík reprezentuje sociologický a kriminologický přístup k extremismu. Při jeho charakteristikách upozorňuje na komplikovanost vymezení tohoto společenského jevu. Pro příklad uvádí názor profesora Stankiewiczze, který tvrdí, že extremismus je jen slovem označujícím, a nikoli pojmem, protože nemá svou historii a jeho prostřednictvím není možné popsat podstatu jevu.

Naše vymezení extremismu se bude nejspíše blížit vymezení užívanému v SRN. Ale i tam se rozlišuje mezi **radikalismem** (tzv. chováním v rámci ústavních pravidel) a **extremismem** (chováním mimo ústavu, proti ústavě), přičemž za levicový je obvykle označován radikalismus a pravicový je extremismus.

Běžnější je rozlišování mezi pojmy **fašismus** a **nacismus** nebo **neofašismus** a **neonacismus**, které jsou považovány za protiústavní aktivity a jako takové jsou posuzovány veřejností i orgány činnými v trestním řízení.

Podle Z. Zbořila by bylo mnohem případnější užívání termínů **xenofobie**, **rasismus**, **antisemitismus** – jako pojmů vycházejících z politické antropologie nebo so-

ciologie, pojmů jako **fašismus, nacismus, neofašismus a neonacismus**, které jsou výsledkem historických bádání, anebo pojmů, které mají oporu v právu, jako jsou např. protiústavnost, zločinné spolčování, zastrahování aj.

Extremismus je přímo závislý na uspořádání a stavu společnosti, v níž se projevuje. Chmelík zdůrazňuje, že nárůst extremismu je přímou reakcí na případné narůstající rozpory ve společnosti.

Dalším pohledem na tento jev je vztah k demokracii. Demokracie totiž nemá dostatek mechanismů, aby se ubránila všemu, co jí škodí. Pokud by takové mechanismy měla, přestala by být demokracií a stala by se diktaturou. Z tohoto pohledu je extremismus jako jakési nutné zlo, se kterým se každá demokratická společnost musí neustále vyrovnávat.

Určení extremismu, extremisty často bývá velmi složité. Hranice mezi extremistem a normalitou je velmi široká a nejasně formulovaná.

Označení extremistických skupin se děje na základě odlišných přístupů a stanovisek, které lze rozdělit do tří skupin:

1. Skupiny, které usilují o realizaci vysoce ušlechtilých a humánních ideálů, ale způsobem, který v menší či větší míře narušuje zákon (např. militantní ekologové, odpůrci potratů atp.). **Prosazují tedy humánní hodnoty nežádoucím způsobem.**
2. Příslušníci této skupiny se pokoušejí prosadit své představy o fungování společnosti, které odporují obecným normám morálky a humanity, způsobem, který jim umožňuje platný právní řád (např. volební vítězství NSDAP v roce 1933). **Pokoušejí se „slušným“ způsobem prosadit „neslušné“ cíle.**
3. Příslušníci této skupiny se snaží **o realizaci svých nelidských a protizákonných idejí protizákonnými a nelidskými způsoby (např. teroristé apod.).** Příslušníky této skupiny označuje naprostá většina občanů jako extrémisty.

Pravicový a levicový extremismus.

Základní ideologie obou je podobná, tj. odmítání demokratického právního státu, vyznávání ideologie nerovnosti určitých individuí nebo skupin. Pravicoví extrémisté pak požadují autoritářský stát, za nejvyšší hodnotu považují národ a rasu, vyznávají podřízení jednotlivce národnímu lidovému společenství vedenému „vůdcem“.

V obecném sociologickém pohledu je extremismus chápán jako jakýkoliv výstřední nebo krajně radikální postoj a s tím související činnost. Z bezpečnostního hlediska zahrnuje část aktivit, nazývajících se **subverze** (z angl. subversion – podvracení, zkáza), které cíleně nebo ve svých následcích útočí na politický systém a společenské uspořádání nebo jejichž důsledkem je závažná trestná činnost. Projevy extremismu jsou značně odlišné – od méně závažných, tzv. bagatelních projevů až po nejzávažnější trestnou činnost.

Pro prevenci extremismu je důležité znát základní charakteristiky členů extrémistických hnutí a skupin. Chmelík uvádí výčet těchto charakteristik na základě výzkumu **IVVM provedeném v letech 1997–1998.**

- Většina extrémistů – členů a příznivců extremistických hnutí – jsou mladí lidé.
- Vůdčí osobnosti extremistických hnutí jsou lidé vyznačující se sklonem k mesiášství, megalomanii.
- Řadoví členové a příznivci hnutí se rekrutují v převážné míře z mladých lidí, kteří se dostali shodou okolností na okraj společnosti, především z důvodu ztráty zaměstnání, rodinného zázemí; jde o přistěhovalce, etnické či jiné menšiny a další.
- Nejrizikovější skupinou je mládež – nesvazuje ji strach o majetek a prosperitu rodiny, svým věkem přirozeně směřuje k radikalismu v řešení chyb a nedostatků společnosti, které velmi citlivě vnímá.
- Mladým lidem vyhovuje černobílé vidění světa a koncentrace problému do jednoduchých hesel, hledání nepřítele, který je za všechno zodpovědný, řešení situace řešením úkolů stanovených „někým“.
- Věk sám o sobě však není dostačujícím důvodem náležení mladých lidí k extrémistickým hnutím.
- Nezralý mladý člověk, hledající jednoduchá řešení, snadno podléhá vlivu demagogů, kteří mu „černobílé“ vidění světa předkládají a nabízejí mu, aby se účastnil řešení věci agresivními akcemi.
- Současnost je vnímána jako bezperspektivní a příznivci extremistických hnutí v ní nevidí místo pro seberealizaci.

Uvedený přehled konvenuje s psychologickými předpoklady uvedenými v první části kapitoly. Nacházíme v něm podstatné informace k efektivní práci nejenom s těmito skupinami, ale především v oblasti primární prevence v základních školách.

POLITICKÝ EXTREMISMUS

Je typ extremistických postojů realizovaný prostřednictvím politických stran a hnutí. V posledních letech se stává stále častěji diskutovaným pojmem ve sdělovacích prostředcích, k čemuž přispívá rostoucí výskyt různých forem politicky motivovaného porušování zákona. Ve sdělovacích prostředcích se tento pojem hojně používá především proto, že je velmi vágní, a tak škála těch, kteří jím kdy byli označeni za extremisty, je značně široká. Často účelové používání tohoto pojmu pramení především z jeho vlastní problematičnosti, která prakticky neumožňuje jej obecně definovat či zařadit a která způsobuje také nesnadné vymezení vztahu k fenoménu politického radikalismu. Tuto situaci radikalizuje strukturalismus svou interpretační strategií, která směřuje ke tvrzení, že pozorovatelé jsou schopni jednak odhalit to, co

lidé ve skutečnosti dělají a o čem vlastně mluví, nehledě na to, co si o vlastním jednání a slovech myslí, jedná to, co si lidé ve skutečnosti o vlastním jednání a slovech myslí, nehledě na to, co dělají a o čem mluví. Stručně řečeno, člověk nikdy neví, co vlastně dělá a o čem mluví. Může si být jistý jenom tím, že nedělá a neříká právě to, co si myslí, že dělá a říká. V pozadí této nejistoty týkající se významů cirkulujících ve slovech, v jednání a v myšlení lidí je povaha jazyka, povaha vztahů označování, které existují mezi znaky a koncepty. Objev strukturalismu spočívá právě v tom, že se východisko z této významové nejistoty nachází ve stejném prostoru, z nějž tato nejistota pramení: v prostoru jazyka (Csaló, s. 43).

Teoretickou diskusi i používání obou těchto pojmů (politický extremismus, politický radikalismus) v současné politické literatuře lze shrnout asi tak, že vývoj zde směřuje k respektování významu, s jakým jsou tato slova používána veřejností a médií. Z tohoto pohledu je radikalismus označení pro takové politické postoje, které sice mohou hlásat dalekosáhlé změny společnosti, ovšem v důsledku neohrožují demokratický systém, respektive nemají za cíl jeho odstranění. Oproti tomu většina definic politického extremismu uvádí, že jde o politický postoj, jenž usiluje o odstranění demokratického právního státu či jeho modifikaci (Fiala).

Politický extremismus a radikalismus jsou v České republice relativně nové jevy, jež se zde ze své podstaty mohly objevit až po pádu komunistického režimu v roce 1989. Radikální levice se v tomto období nacházela ve velmi specifické situaci, neboť díky odkazu minulého režimu neměla uskupení, otevřeně se hlásící k levici, příliš velkou šanci získat větší podporu u obyvatel. V opačném postavení byla samozřejmě krajní pravice, pro kterou byl postoj tehdejší společnosti vůči levici výhodou.

NÁBOŽENSKÝ EXTREMISMUS

Dle Camuse můžeme náboženský extremismus vymezit jako souhrn názorů a postojů spojujících radikální pravici v Evropě s náboženským extremismem, zvláště s teokratickými ideami fundamentalistických katolických myslitelů, a v částech východní Evropy a na Balkáně se směsí šovinistického nacionalismu, xenofobie a ortodoxního (pravoslavného) mysticismu.

V souvislosti s náboženským extremismem hovoříme zejména o činnosti náboženských sekt. Je to zejména proto, že zde můžeme hovořit o určitém riziku pro mládež, která je ochotna naslouchat jejich manipulačním technikám.

Mladí lidé často hledají orientaci v světě, který se jim zdá složitý a komplikovaný. Ve výběru možností, jak se s realitou vyrovnávat, je i přirozená tendence člověka hledat spravedlnost a návod řešení problémů v nadpřirozených silách. Sekty u těchto to jedinců zneužívají životní nezkoušenosti a citu pro religiozitu.

Velký sociologický slovník definuje sektu takto:

Sekta (z lat. sectus = odříznutý, oddělený) – početně malá, původem zejména náboženská skupina, konstituující se jako opozice vůči konvenční církvi nebo uznávané ideologii. Ze sociologického hlediska je sekta zvláštní typ uzavřené skupiny, která mívá vzhledem k dané společnosti marginální charakter, ale často provokuje konfliktní situace.

Uzavřenost se projevuje jak tím, že má sekta vlastní systém hodnot a norem chování, které ostatní společnost nesdílí, tak tím, že přijímá nové členy jen za přesně daných podmínek. I vnitřní struktura rolí v sektě je často velmi specifická a organizace její činnosti podléhá přísným pravidlům. Protože je sekta postavena na ideologickém (resp. náboženském) základě, nejpřísnější vnitřní příkazy a zákazy souvisejí s identifikací s danou ideologií. Sekty mívají propracovány negativní sankce, které většinou vrcholí **exkomunikací**.

Minimální podmínkou pro označení sekty je výskyt prvků vlastního „učení“ a jistá míra fanatismu členů skupiny.

Vážným společenským problémem jsou dnes tzv. sekty mladistvých. Narušují vztahy mladých lidí k rodinám i jejich osobnosti, vzbuzují destruktivní fanatismus spojený s úplným oddáním se poslání sekty a zastírající někdy nízké osobní cíle vůdců a zakladatelů.

Sekty představují pro mladé lidi možnost úniku, překonání odcizení, vnitřní integraci za cenu dobrovolného vyloučení sebe sama z širší, resp. oficiální skupiny či celé společnosti.

Autor Hassan (In Chmelík) označuje sekty za zhoubné kulty. **Kultem** je obvykle rozuměno slepé uctívání autority, nadměrné zveličování zásluh jednotlivce, jehož teoretickým základem je nekritický a často až dogmatický názor na dějiny a zejména na vedoucí a rozhodující úlohu některých osobností v dějinném vývoji.

Chmelík definuje znaky sekt jako základní orientaci v zaměřenosti těchto extrémistických skupin:

- **Absolutizace moci vůdce sekty.** Příčinou nápadné absence svobody členů sekty bývá velmi silná autorita. Výroky zakladatele, vůdce, mesiáše a dalších řídicích „osobností“ sekty jsou považovány za závazné a nespochybnitelné. Vůdci sekty a dalším „vyvoleným“ sekty jsou přiřazovány až božské atributy.
- **Cílevědomá regulace informací pro členy sekty.** Koncentrace moci v rukou jednotlivce nebo malé skupiny vedoucích „osobností“ je zajištěna řadou pák. Příslušníkům sekty není sice přímo přikazováno izolovat se od vnějšího světa, ale výchova a další manipulace s jejich míněním dosáhne toho, že nesledují televizi, neposlouchají rozhlas, jsou odříznuti od informací „zvenku“, čtou pouze „doporučenou literaturu“ apod. Všechna tato omezení přijímají příslušníci sekty zcela dobrovolně.

- **Respekt k autoritám není přijímán jako omezení vlastní vůle, ale většinou jako úleva.** To je logické. Většina lidí uchylujících se k sektám chce, aby za ně někdo rozhodoval.
- **Sekty jsou většinou přísně organizovaný systém řízený shora dolů.** Emoční vztahy jsou přípustné pouze vertikálně, tj. k vůdci a dalším osobnostem sekty, ne však ke kolegovi.
- **Příslušnost je zcela dobrovolná, není přímo vynucována.** Do této poslušnosti jsou členové sekty postupně vmanipulováni. Tím je zajištěna naprostá ovladatelnost členů, včetně jejich intimního života. Toto ovládání je paradoxně důvodem, proč se lidé k sektám připojují. Sekta pomáhá členům k úniku od reality. Zbavuje nutnosti přemýšlet, zbavuje úzkosti ze svobody a odpovědnosti.
- **Alternativou neposlušnosti je exkomunikace ze sekty.** Tak se poslušnost a oddanost vůdci stává záležitostí cti a nejlepšího svědomí každého člena sekty.
- **Opuštění sekty je v praxi nemožné.** Jen velmi silné osobnosti se dokážou po soustředěné manipulaci vzchopit a ze sekty uniknout, a to i za cenu represivních kroků ze strany ostatních členů sekty k nim i jejich rodinám. Součástí manipulace je totiž tzv. bombardování láskou.
- **Vysoká úroveň excitace (vybuzení, stimulace).** Nadšení z práce v sektě se časem může vytratit. Proto je nahrazováno tvrdou disciplínou a morálkou. Disciplína a morálka je časem nahrazována i vmanipulovaným strachem – strachem z exkomunikace do světa „nepřátel, zla, bezpráví“ apod.
- **Míra prokazované lásky je postupem času úměrná podávanému pracovnímu výkonu.** Výsledky práce člena sekty jsou dávány do přímé souvislosti s jeho duchovní pokročilostí a je za ně plně odpovědný. Za jakýkoli neúspěch, ať již osobní, nebo v kolektivu, ve kterém je člověk zařazen, se cítí každý osobně odpovědný a vinen. Žije tak neustále ve vědomí drtivé nedostatečnosti výkonu i prokazované oddanosti sektě.
- **Pocit viny je hnacím motorem, který způsobuje neuvěřitelné výkony členů sekt.** Neúspěch se neřeší. Léčí se intenzivnější četbou posvátných textů, poslechem motivačních kazet, modlitbami, větším objemem práce pro sektu.
- **Sekty cílevědomě budují ve svých členech představu nebezpečného nepřítele.** Může jím být kdokoliv a cokoliv, co sektu neustále pronásleduje a z čeho je potřebné mít strach.
- **Pocit výlučnosti a nadřazenosti sekty.** Pouze sekta dokáže rozeznat dobro od zla, pouze sekta dokáže rozhodovat o všem.
- **Není legitimního důvodu opustit sektu.** Každému členovi sekty je vmanipulováno do mysli přesvědčení, že kdyby odešel, potíhl by ho strašný trest.

Směry náboženského sektářství a jejich rizikovost:

NÁZEV SEKTY	STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA	NEBEZPEČNOST
HNUTÍ GRÁLU	Základ jeho učení spočívá v různých úrovních hmotnosti. V té nejnižší se nyní nacházíme. Vyšších úrovní dosáhneme novým poznáním a dobrou morálkou.	Lze ho považovat za bezproblémové. Neuchyluje se ke kriminálním činům a rovněž působení na psychiku není destruktivní.
HNUTÍ HARÉ KRŠNA	Jeden ze směrů hinduismu. Hnutí zakládá farmy, ve kterém jsou stoupenci vedeni k jednoduchému až asketickému životu. Brzy se vstává, přes den tvrdá práce a velmi skromná strava.	Silné uctívání Kršny může vést až k psychickému kolapsu. Negativně může působit i nedostatečná strava. Nebezpečí hrozí zejména dětem, které jsou izolovány od okolí.
IMANUELITÉ	Zakladatelem je Jan Dietrich Dvorský – „Syn člověka“, Parsifal Imanuel. Přivrženci se zbavovali všech svých hmotných statků a byli zcela izolováni v komunitách rozhodnutí zemřít.	Jedna z nejnebezpečnějších sekt u nás. V sektě dochází k násilným trestným činům a psychická manipulace vede až k sebevraždám.
CÍRKEV SJEDNOCENÍ - MOONOVO HNUTÍ	Označuje se za celosvětové impérium Korejce Sun Myung Moona, který se považuje za mesiáše sjednocení. Podle tohoto učení je potíráno „biologické rodičovství“ patřící k satanskému systému. Pravými rodiči jsou Mesiáš Moon a jeho manželka.	Je typické silnou psychickou manipulací. Církev sjednocení disponuje značným majetkem, kterým se snaží ovlivňovat i různé politiky. Moon má mocenské ambice.
RODINA – BOŽÍ DĚTI	Podle tohoto hnutí probíhala revoluce i v sexuální oblasti. Svěrázná nábožensky podložená sexuální nauka. Komunity začaly např. praktikovat sex podle rozpisu, který určil vedoucí komunity. Nabídnutí vlastního těla k prostituci je stejnou „obětí“, jako byla smrt Ježíšova.	Znepokojivé je vtahování nezletilých dětí do sexuálních aktivit. Děti ve věku 5-6 let by měly být seznamovány se sexuálními zážitky. Běžné v komunitě jsou pornokazety i s dětskou pornografií. Nebezpečí hlavně v ohrožení mravní výchovy mládeže.
Satanismus	Jedná se spíše o jev sociální patologie nebo psychopatologie. Satanisté mají jen málo společných rysů, nemají ani jednotnou posvátnou knihu ani vůdce. Jediné, co je spojuje, je protest a vzdor, který vyjadřují v podobě satana. Při vzývání satana se provádějí rituály vč. krvavých obětí. V roce 1991 byla i u nás založena „Satanská církev“ jako občanské sdružení. Sekta se vyznačuje exhibicionismem až narcismem.	Nebezpečí je spatřováno v přerůstání „pubertálního satanismu“ v satanismus spojený s kriminálními delikty, včetně deliktů násilných.

NÁZEV SEKTY	STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA	NEBEZPEČNOST
SCIENTOLOGICKÁ CÍRKEV	Vystupuje někdy jako náboženství, jindy nabízí své produkty jako nejmodernější vědecké objevy. Snaží se stát oficiální církví, zatím je především prosperující firmou. Činnost je založena na tzv. dianetice zabývající se psychoterapií a na víře v tzv. thétany, duchovní bytosti, které sestoupily do hmoty (tedy i každého z nás). Provádějí tzv. auditingy, jejichž pomocí se člověk může zbavit balastu. Dalším produktem je očistovací program purif.	Nebezpečí zejména v návyku na „auditingy“, při kterých je záměrně vyhledáván stále nový a nový problém a je navozován strach ze zhoršení psychického stavu. Auditovaní se tak dostávají do významné sociální izolace a navíc jsou ochotni za auditingy vydat celé své jmění. Dále průnik do firem, které postupně ovládnou.
SVĚDKOVÉ JEHOVOVI	Velmi blízké učení protestantismu. Charakteristickými rysy jsou fundamentální výklad bible a naprostá oddanost vůdci.	Hnutí je zcela nekritické a ulpívá na autoritativním až absolutistickým vedení. Zákazy mohou až ohrozit život členů (např. zákaz krevní transfúze).

Zpracováno podle Jana Chmelíka

RASOVĚ MOTIVOVANÝ EXTREMISMUS

Pro jasné a hlubší pochopení rasismu a postojů z něho vyplývajících je nutné ujasnit si používání pojmů souvisejících s ním. Tyto pojmy jsou formulovány vědeckou disciplínou zkoumající člověka z pohledu biologického i kulturního – antropologii.

Rasa (z arabského „*rás*“ – počátek, původ, ale také hlava). Poprvé v r. 1684 použil francouzský lékař Bernier.

Rasismus – projevuje se především jako přesvědčení o výjimečnosti, nadřazenosti, převaze bílého etnika. Bílá rasa stojí podle stoupenců této ideologie na vrcholu vývoje lidstva a jejími nejdokonalejšími představiteli jsou árijci, především pak Germáni.

Etnikum, etnicita – pojem „etnická skupina“ v běžné řeči označuje menšinovou skupinu, která je kulturně odlišná od většinové společnosti. Tímto výrazem můžeme označit skupiny v nejrůznějších postavení a situaci – od newyorských Židů až po Yanomany v Brazílii. Etnicita se týká vztahů mezi skupinami, jejichž členové považují příslušníky jiných skupin za kulturně odlišné. **Etnicita je nejdůležitější tam, kde jsou si skupiny kulturně blízké a přicházejí pravidelně do styku.** Zdá se, že čím podobnější se lidé stávají, tím více lpí na zbývajících odlišnostech.

Xenofobie – jedná se o chování vyznačující se určitými obavami, strachem z cizinců a ze všeho cizího. Může se projevovat i nenávistí k lidem jiné národnosti, rasy. V současnosti při vzrůstající migraci obyvatelstva a čím dál větším prolínání kultur je to problém, který může tyto trendy výrazně komplikovat a přinášet konfliktní situace.

Xenofobie je také primitivní forma šovinismu, vztahující se ke všem cizím národům, etnikům, menšinám bez rozdílu. Je spojena s velmi silným *heterostereotypem* (způsob posuzování jiných na základě tradice své etnické či národnostní skupiny) a tím i *auto-stereotypem* (způsob posuzování své vlastní etnické či národnostní skupiny). Xenofobie vzrůstá, když se sociální útvary ocitají v sociální, ekonomické či politické krizi nebo v kritické či nesrozumitelné situaci – situaci velkých změn. Cizí, tudíž subjektivně prožívané jako nebezpečné, se stává obětním beránkem jakožto „snadno definovatelný“ původce nesnází (Frištenská 1998, in Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011, s. 213). Nadřazený postoj bílé rasy vůči ostatním má dlouhou historii, jejíž kořeny souvisejí s antropologickým výzkumem a snahou popsat rozdíly mezi jednotlivými lidskými populacemi.

V roce 1795 německý lékař a přírodovědec Blumenbach podle barvy pleti a geografického rozšíření rozčlenil rasy na pět základních skupin:

- **kavkazská** (Evropa a přilehlé oblasti)
- **mongolská** (východní Asie vč. Číny a Japonska)
- **etiopská** (původní obyvatelé Afriky)
- **americká** (původní obyvatelé Nového světa)
- **malajská** (původní obyvatelé tichomořských ostrovů a austrálští domorodci)

Byl přesvědčen, že člověk byl stvořen **na jediném místě** a odtud se rozptýlil do celého světa. Vznik různých ras vysvětluje jako „**degeneraci**“. Taxonomii ras vtiskl **hierarchický** charakter dle estetického hlediska. Od kavkazského ideálu fyzické krásy směrem k černým negroidům a žlutým mongolům – *zahájil období hodnotícího přístupu k lidským varietám – tento přístup se postupně stal nebezpečným nástrojem společenské diskriminace* (Soukup, Dějiny antropologie, 2004, s. 59).

Vznik averze podprahovým vnímáním

Rasismus, tedy vypjaté vnímání odlišností na základě vnějších znaků, je vytrvalým a stále nebezpečným předsudkem. Proč? Zkusme si to vysvětlit na pojmu **senzorická averze**, kterou uvádí ve své práci Allport. Vizuální náznaky slouží jako kotevní úvazek, ke kterému se poutají všechny druhy asociací. K těmto asociacím ještě patří oblast smyslových představ. Od optického vjemu rychle sklouzneme k myšlence, že „krev“ lidí s různou barvou kůže musí být různá; různý také musí být jejich pach a musí mít odlišné popudy. Tento způsob uvažování je zela přirozený, protože senzorické averze a znepokojení jsou ve skutečnosti běžná zkušenost (např. nepříjemný dech, pach česneku, mastné vlasy apod.). Výzkumy prokázaly, že lidé uvádějí v průměru 21 senzorických vjemů, které budí nelibost. Navíc, asi dvě pětiny těchto vjemů se týkaly fyzických vlastností lidí, jejich manýr či oblečení. Většina senzorických averzí je osvojených – tedy k cizí skupině cítíme antipatie hlavně z jiných důvodů, ale uvádíme důvody senzorické. Když např. u nás dítě odmalička slyší, jak podivně páchnou cikáni, spojí senzorickou averzi s předsudkem. Sdružené představy pak vytvářejí kategorie. Člověk

záhy přichází se zoologickou diagnózou, že cikány nemůže ani vystát kvůli jejich pachu – říká, že je to přirozená, instinktivní averze a cikánský problém nejde řešit jinak než nějakým typem segregace.

Vliv na socializaci dítěte v oblasti vnímání lidí s jinou barvou pleti atp. se stává, zvláště v dnešní multikulturní a multietnické době, jasným a nezpochybnitelným úkolem pro rodiče, školu a média. Rasově motivovaný extremismus má v senzorické averzi jednu ze svých příčin.

Charakteristiky rasově motivovaného extremismu

Rasistické projevy a s nimi průvodní extremismus jsou nejčastěji spojovány s nacismem. Jde o ideologii proklamovanou pravicově orientovanou frakcí skinheads. Slovník a logická zdůvodňování rasismu jsou nejenom převzaté fráze z nacistického slovníku, často z Hitlerových projevů, ale i účelově vybrané a z kontextu vytrhávané charakteristiky jednotlivých etnik, jejich kulturní úrovně a sociálních vztahů. Výrazná je také práce s polopravdami. Mladý člověk, bez zkušenosti a vzdělanostního zázemí, tak často může nabýt dojmu, že jeho parťáci nejenže mají pravdu, ale ještě bojují za správnou věc. Takovým „cílem“ je tzv. rasová čistota. Míšení bílé rasy s ostatními, vč. semitské, je pro pravicově orientované frakce skinheads největším zločinem.

Rasově motivovaný extremismus můžeme rozdělit do tří základních ideových směrů:

- 1. Vypjatý rasismus:** je typický nenávistí, pohrdáním a nepřátelstvím vůči lidem jiné barvy pleti. Je zaměřený především proti přistěhovalcům, Romům, Židům a dalším barvou pleti se odlišujícím občanům. Nejmilitantnější rasisté hovoří o vypuknutí „svaté rasové války“ nebo o „bílé revoluci“.
- 2. Xenofobie:** zjemnění předcházející rasové nenávisti do podoby odporu proti všemu, co přichází „zvenčí“, tedy i proti imigrantům a dalším osobám, které cestují za prací. Tyto postoje jsou posilovány silnými xenofobními postoji občanů ČR.
- 3. Antisemitismus:** specifická „odnož“ rasově motivovaných útoků. Významným projevem je v současné době popírání holocaustu, vyhlašování hrozby možnosti vzniku „světovládného Židovstva“, dokládané údajným vlivem Židů na ekonomický a politický život vyspělých zemí světa, jehož důsledkem bude zkáza „bílé rasy“. Zejména pro nejradiálnější odnož hnutí skinheads je antisemitský boj dominantním tématem, které v globálním pohledu přesahuje i odpor proti Romům.

(zpracováno dle Chmelíka)

Uvedené projevy rasově motivovaného extremismu často nejsou na veřejnosti proklamovány otevřeně. Jsou skryty za „vlastenectvím“ a „patriotismem“, jejichž prostřednictvím je apelováno na vlastenectví občanů.

Při preventivní práci je třeba tuto „skrytost“ projevů brát do úvahy. Uvědomit si, že podhalovat nebezpečnost těchto postojů nelze plamennými výzvami a apely na rozum.

Stejně jako extrémisté zneužívají emocí těch, které oslovují, tak je nutné zapojovat do preventivní práce emoce veřejnosti.

Formy a způsoby páčání rasově motivované trestné činnosti

Rasově motivovanou trestnou činnost, jak uvádí Chmelík, coby jednu z forem extremismu můžeme definovat jako *společensky nebezpečné trestní jednání, kterým pachatel verbálně, graficky nebo brachiálně útočí na rasově, národnostní, vyznáním nebo politickým přesvědčením odlišné občany nebo potlačuje jejich zaručená práva a svobody pro jejich rasovou, etnickou, národnostní nebo náboženskou odlišnost.*

Rasově motivované útoky jsou páčány ve třech základních formách:

- a. slovními útoky (verbálně)
- b. útoky proti fyzické integritě (brachiálně)
- c. graficky (mediálně)

Rasově motivovanou činnost převážně páchají sociálně narušené osoby, ve většině případů jde o osoby mladistvé. Věkový průměr pachatelů se však snižuje až pod hranici trestní odpovědnosti, tedy pod patnáct let. Podle sociálního složení jde převážně o pachatele s nízkým vzděláním, s neukončeným středoškolským vzděláním nebo učně, pachatele s nízkými příjmy, bez sociálního zázemí.

Rasově motivované útoky jsou pro ně seberealizující, útekem z reality jejich společenské, osobní, pracovní i ekonomické neúspěšnosti. Považují se za „budovatele nového společenského řádu“, který vyřeší všechny problémy.

Všechny problémy vyřeší tedy tím, že odstraní Romy, Židy nebo jiné, podle nich hlavní příčiny jejich neúspěšnosti (Chmelík).

Uvedené motivace extrémistů jsou podobné u všech druhů sociálně patologického jednání. Většinou je toto jednání kompenzací za nenaplnění, často vágních, představ o náplni života.

PRAVICOVÝ A LEVICOVÝ EXTREMISMUS

Tyto dva typy extremismu patří do kategorie politického extremismu. Jelikož však stále panují nejasnosti jak v zařazení specifických projevů extremistických skupin, tak v schopnosti najít nebezpečnost těchto přístupů k řešení společenské situace a hlavně najít argumenty pro vysvětlení škodlivosti obou těchto odnoží extremismu, věnujeme této problematice zvláštní pozornost. Společným charakteristickým rysem obou uvedených typů

extremismu je vyvolání iluze, že k nastolení spravedlivých společenských poměrů stačí jasná, srozumitelná a jednoduchá řešení opřená o určitou zjednodušující ideologii.

Ideologie (z lat. idea – myšlenka, řec. logos – řeč, myšlenka, věda) – doslova věda o idejích. Marxovo a Engelsovo pojetí vychází ze základní myšlenky odvozenosti forem myšlení od charakteru zájmů, které jsou dány především třídní pozicí. Určitý dílčí zájem je prezentovaný jako zájem celku. Z této pozice vychází Karl Mannheim, který ideologii rozděluje na partikulární (mívá podobu dílčích tvrzení, která nejsou pravdivá, neboť ten, kdo je pronáší, má zájem zakrýt před druhými skutečný stav věcí) a totální (zahrnuje celý myšlenkový svět určité epochy). Mannheim dochází k závěru, že ideologickému vědomí **nejde o pravdu, nýbrž o moc**. Podle E. Topische neslouží ideologie příliš šíření informací, její hlavní funkcí je **emocionálně motivovat** lidské chování. É. Durkheim zjišťuje, že každá ideologie, bez ohledu na to, na jak posvátné hodnoty se odvolává, může být dešifrována jako snaha podpořit mocenské zájmy určité skupiny lidí vhodnou manipulací se symboly. Každá ideologie tak integruje určité skupiny lidí, ospravedlňuje či naopak zpochybňuje rozdělení moci uvnitř společnosti, stanovuje systémy hodnot a norem, jimiž se má závazně řídit jednání všech souvěrců (Keller 1996, s. 415). Pro naše pochopení extremistických strategií si z ideologické manipulace zapamatujme zejména: emocionální působení na recipienty spojené s manipulací s pojmem pravda, ideologické působení v kontextu moci a manipulaci se symboly.

Pojmy pravice a levice běžně užíváme pro jasnější a do určité míry srozumitelnější kategorizaci stran v politickém spektru. Je známo, že toto rozdělení vzniklo ke konci 18. století během Velké francouzské revoluce, kdy na prvním zasedání Generálních stavů v roce 1789 zasedli na levé straně radikální příznivci nového řádu – Montagnardi a na straně pravé zastánci konstituční monarchie – Feuillant. Je vhodné doplnit, že současně se zmíněnými se také objevovali radikálové známí jako Enragée (zběsilí), kteří v zásadě představovali anarchistický proud myšlení.

Podle Mareše pravicový extremismus popírá kořeny moderního pojetí rovnosti – étos fundamentální rovnosti lidí jako duchovní základ demokratického ústavního státu. V současnosti se pravicový extremismus často projevuje jednostranným vyšším hodnocením vlastního etnika, rasy či národa (etnocentrismus, rasismus, nacionalismus) a ve snižování skupin, které jsou jiného druhu či cizí (nenávisť k cizincům, xenofobie, homofobie, antisemitismus). Předpokládá tak, že na místo principu stejných politických práv pro všechny by měl nastoupit politický řád, který institucionalizuje nerovnost lidí zakládající se na původu, výkonu, národnosti, etnické nebo rasové příslušnosti.

Oproti tomu levicový extremismus (anarchismus, komunismus) směřuje k tomu, že klade do popředí princip rovnosti a snaží se jej rozšiřovat na všechny oblasti života. Ve zdůrazňování lidské rovnosti se sice levicově extremistické doktríny shodují s demokratickým ústavním státem, ovšem vyvozují z tohoto etického základního principu důsledky, které je možno považovat za radikální či extremistické (Mareš, 2003, s. 22).

Rozdělení politického spektra na pravici a levice je velice obtížné, protože nebylo nikdy přesně vymezeno. Charakteristické znaky se pro obě skupiny navíc mění na základě historického vývoje. Pravidla dělení jsou souhrnem řady politických rozdílů, ze

kterých je vytvořen daný diferencující znak, který se potom mění spolu s vývojem společnosti (Javůrková, 2011, s. 10).

Následující tabulka přehledně uvádí základní rysy rozdílů mezi pravicovým a levicovým pojetím politiky.

	LEVICE	PRAVICE
PRIORITY	sociální politika, sociální jistoty	výroba, umožnění podnikatelské aktivity
STÁT	sociálně odpovědný silný stát	minimalizace kompetencí státu
SPRAVEDLNOST	rozdělovací	vyrovnávací
ROVNOST	výsledků	příležitostí
SVOBODA	reálná	formální
DEMOKRACIE	zastupitelská, důraz na přímou demokracii	zastupitelská
ČLOVĚK	kolektiv	jednotlivec
STÁT A SPOLEČNOST	tendence ke splynutí	důsledné oddělení
SPOLEČENSKÝ VÝVOJ	rychlá změna – revoluce nebo reforma	postupný vývoj – evoluce
STÁT A EKONOMIE – REGULACE TRHU	státní ochrannářství a deregulace	liberalizace
EKONOMICKÉ PRIORITY	snížení nezaměstnanosti	snížení inflace

R. David, 2003, in Javůrková 2011

Podrobněji se charakteristikami levého a pravého politického a extremistického spektra zabýváme dále.

PRAVICE A PRAVICOVÝ EXTREMISMUS

Pravice je pojmenování části politického spektra; toto označení vzniklo, stejně jako pojem levice, v době Velké francouzské revoluce (1789–1794) ve Francii podle rozsažení poslanců v Konventu, kde vpravo zasedali přívrženci starého řádu, tedy reakční a monarchističtí aristokraté.

Na významu pravicové spektrum nabylo v době Druhé francouzské restaurace (1815), kdy došlo k restauraci Bourbonů a znovuoobnovení starého řádu moci a konzervatismu.

V současnosti je označení pravice spjato s politickými teoriemi, které jsou spojovány s tradiční pravíci, která je zastoupena ideologií konzervatismu, monarchismu a nacionalismu. Za pravicové strany se dnes považují strany konzervativní, křesťansko-demokratické, monarchistické a některé liberální.

Pravice má hlavní zájem v podpoře kapitalismu a volného trhu. Odmítá výrazné zásahy státu do ekonomiky, která se má vyvíjet sama a má zde platit princip „neviditelné ruky trhu“ (pojem zavedený v díle Bohatství národů Adama Smitha). Pravice dále preferuje individualismus před kolektivismem a soukromé vlastnictví a podnikání, čímž zdůrazňuje základní svobody jednotlivce. Tyto podmínky považuje za nezbytné v prosperitě společnosti.

K dalším zásadám patří uznávání autorit, řádu, tradic, hierarchie a do jisté míry nacionalismus. S těmito body souvisí i zdůraznění principu dědických práv, které souvisí s postavením jednotlivce ve společnosti (Javůrková 2011, s. 19).

Hovoříme-li o pravicovém či levicovém extremismu, používáme jako synonymum pojmy s předponou „ultra“ (z lat. nad běžnou mírou, neobyčejně, krajně).

Ultrapravice (krajní pravice)

V rámci ultrapravicové ideologie lze nalézt politické myšlení, které volí spíše autoritu než demokracii, sílu než diskusi a viditelně se distancuje od všeho levicového. Charvát uvádí několik základních pojmů, které jsou pro ultrapravici klíčové.

Autorita a moc

Pro ultrapravicové skupiny představuje moc záruku autority, která představuje nadřazenost některých skupin či jednotlivců nad ostatními, což je vede k upřednostňování vysloveně diktátorských režimů. V osobní rovině jde o nadřazenost, z níž vychází společenská hierarchie. Důsledkem těchto postojů je odmítání demokracie a principů rovnosti.

Násilí

Přirozeným pokračováním moci je násilí. Pro ultrapravici je běžné požadování silových řešení politických problémů. Obecně se tato víra odráží v dožadování se vlády tvrdé ruky, případně nulové tolerance. Na individuální úrovni se pak jedná o kult fyzické síly, bojové připravenosti a militantnosti.

Národ a nacionalismus

Otázky spojené s nacionalismem a vlastenectvím mají pro ultrapravici zcela zásadní význam. Ultrapravicová ideologie vnímá národ exkluzivně. To znamená, že jakékoli

cizí vlivy jsou nežádoucí, kulturní rozmanitost je zhoubná a naopak kulturní nadřazenost vlastního národa je žádaná.

Rasismus a antisemitismus

Výlučné vlastenectví přechází často do rasismu, pro ultrapravici typického. Řada pravicových extremistů vnímá rasismus jako základ svých politických postojů. Specifickou formou rasismu je antisemitismus. Zde se jedná o navázání na původní, ještě přednacistický ideový základ extrémní pravice (Charvát, 2007, s. 133–135, in Slavík 2011, s. 11).

4.12

Fašismus – neofašismus

S předcházejícími pojmy souvisí – vlastně jako jejich esence – fašismus (z lat. fascis – svazek) a z něho vyrůstající neofašismus, dále také pojmy nacismus a neonacismus. V běžném používání jsou termíny fašismus a nacismus často zaměňovány, právě pro jejich společný ideový základ.

Ideologie fašismu stojí na třech základních pilířích:

1. na nacionalismu
2. na antikomunismu
3. na antidemokratismu

Stěžejní orientací pro fašismus je také určitá míra zbožštění vlastního státu. Fašismus se pojí se jménem italského diktátora Benita Mussoliniho (tento vystudovaný učitel od mládí tíhl k revolučním levicovým myšlenkám, pro nás je zajímavé, že byl inspirován Janem Husem, sám o něm napsal dvě stati, své články podepisoval „vero eretico“, opravdový kacíř, v roce 1919 zakládá organizaci Fasci di Combattimento – „bojové svazky“, které se změnily v roce 1921 na fašistickou stranu Partito Nazionale Fascista, od roku 1925 vládl v Itálii jako diktátor, popraven v dubnu 1945). Fašismus je dnes vnímán v podstatně širším významu. Může označovat jak klasický italský fašismus, tak německý nacismus a stejně tak i jakoukoli jinou diktaturu s pravicovými prvky. Neofašismus se snaží navazovat na fašismus a jsou jím označovány skupiny vzniklé v období po druhé světové válce. Hlavní myšlenkou neofašismu je silný, zdravý a nezávislý národ (Charvát, 2007, s. 67, 74 – 77).

4.13

Nacismus – neonacismus

Nacismus pochází od termínu **natio**, lat. národ, a když se ho poprvé začalo užívat, jasně vyjadřoval představu společných pokrevních pout. Název se odvozoval od minulého participia nasci, které znamená narodit se. Konotací latinského podstatného

jména natio tedy byl rod či rasa (Corner 2003, in Smolík 2013, s. 44). U nás pojem nacismus vnímáme jako hitlerovské fašistické hnutí, ale také jako politický režim spojený s nacionálním socialismem. Adolf Hitler formuloval myšlenky nacionálního socialismu v knize „Mein Kampf“ (Můj boj). Nacismus je založen na vůdcovském principu a víře v pokrok, kterého lze nejlépe dosáhnout prostřednictvím agrese. Neonacismus je pojem, který pojmenovává uskupení zvnějšku, sami neonacisté pro sebe toto pojmenování nepoužívají. Dalším prvkem nacistické ideologie je přesvědčení o nutnosti konfliktu (tzv. svaté války – známe ze symboliky extremistů **RAHOWA** – z angl., svatá rasová válka), jehož výsledkem by mělo být zničení podřadných ras. Nejdůležitější roli v pojetí nacismu hrála problematika rasové a národnostní příslušnosti, založená na představě, že árijská rasa je nadřazena všem ostatním. Neonacismus se samozřejmě snaží navázat na nacismus a klade důraz na příslušnost k „bílé rase“. Významnou roli zde hraje image silného a nebojácného bojovníka, s jehož budováním souvisí symbolika. Symbolika neonacistických skupin se vymezuje v několika oblastech – legální symbolika třetí říše, zástupné symboly, symboly zahraničních ultrapravicových organizací, nově vytvořené symboly, starogermánské symboly a subkulturní atributy subkultury Skinheads (Charvát 2007, s. 82). Zásadní postavení v symbolice zaujímají barvy, a to černá (znamená odhodlání, ale také rasovou nenávisť), bílá (znázorňuje čistotu rasy), červená (symbolizuje oheň, ale také pokrevní svazek). Tyto tři barvy vyhlásil Hitler za národní (Chmelík 2000, s. 35, 36).

Současný stav v České republice

Neonacistické hnutí nepředstavuje v ČR kvantitativně příliš velký fenomén, ale i přes relativně nízký počet přívrženců je vnímáno jako podstatná a viditelná a společenská hrozba. Současná neonacistická scéna se odvrátila od propagace historického nacismu a glorifikace nacistických činů a osob, protože veřejnost taková témata přijímá velmi negativně, což je v rozporu se současnou strategií působit na veřejnost dojmem zodpovědné, vyzrálé, názorově blízké ideové skupiny, která se pohybuje na okraji spektra jen z toho důvodu, že říká pravdu (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová, 2011, s. 186, 187). Pro mládež mohou být neonacistické skupiny lákavé pro jistou míru atraktivity a adrenalinu. Zajímavá je symbolika, která také hraje „na strunu“ výjimečnosti a zajímavosti jejím nositelům. Mládež také může být strhávána barvitě líčenou xenofobií, islamofobií a oživením pohanství. Pohanství odkazuje na předkřesťanskou dobu. Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová uvádějí, že toto odkazování akcentuje předkřesťanskou dobu, v níž lze nalézt člověka přirozeně dobrého, nezkaženého společenskými institucemi, žijícího v přirozeném souladu se svým okolím i sám se sebou.

Podle Mareše lze za zárodky pravicového extremismu na českém území považovat především různé antisemitské proudy z období konce devatenáctého a počátku dvacátého století. K rozšíření antisemitských proudů mezi širokou veřejnost značně přispěla tzv. „hilsneriáda“ z roku 1899 (Mareš, 2003, s. 111).

28. 10. 1918 vznikla Československá republika jako demokratický stát. Tento svůj statut si udržela i ve třicátých letech, kdy byly mnohé evropské národy poznamenány nárůstem fašistických a nacistických proudů. Velkou zásluhu na tom měla autorita prezidenta Masaryka a v roce 1935 také zvolení Edvarda Beneše prezidentem oproti Bohumilovi Němcovi, který byl představitelem tzv. „prosincového bloku“ (uskupení pravicových stran a proudů se snahou o změnu vnitřní a zahraniční politiky a celkový posun „doprava“).

Po osvobození Československa a zavedení nového politického systému se veřejné aktivity pravicového extremismu omezily na minimum. Propagace a podpora fašistické ideologie se staly v poválečném období trestné a byly přísně postihovány. Naprostá většina veřejnosti obecně v důsledku své nenávisti k nacismu a fašismu postupy komunistického totalitního režimu proti skutečnému fašismu a nacismu akceptovala. Počátkem šedesátých let se však v tuzemsku objevuje i nová forma pravicového extremismu. Tímto směrem se začali orientovat i lidé, kteří nebyli v žádném vztahu k předválečným organizacím. Zpravidla se jednalo o osoby velmi mladého věku, které chtěly provokovat komunistický režim. Příklon k nacistické ideologii byl však velmi povrchní a spíše spočíval pouze v napodobování zlých nacistů. Tento povrchní neonacismus existoval v menší míře po celé období komunismu u nás. Podle Mareše se jednalo však spíše o individuální projevy vzdoru než o nějakou organizovanou činnost (Mareš, 2003, s. 161).

Přístup komunistického režimu k národnostním minoritám zapříčinil vznik předpokladů pro rozvoj pravicového extremismu v polistopadové době. „Určité předpoklady pro působení polistopadového pravicového extremismu a radikalismu byly vytvořeny i v komunistickém období, a to nejenom působením nevýznamných organizovaných ultrapravicových skupin, jako spíše uchováním či vytvořením určitých postojů u části populace, která mohla být potencionálně náchylná k ultrapravicové propagandě“ (Mareš, 2003, s. 168).

Vstřícný přístup k rozvojovým zemím zapříčinil, že na území Československa dlouhodobě pracovalo a studovalo velké množství lidí jiné barvy pleti z Afriky, Jižní Ameriky, jihovýchodní Asie, arabských zemí. Již tehdy se z různých důvodů u části populace projevila nenávist vůči těmto etnikům. Důkazem, že již v té době existovaly rasistické názory mezi běžnými občany, je například píseň Michaela Kocába „Já rasisty neměl nikdy rád“, která vyšla ve vydavatelství Panton v roce 1987. Píseň obsahuje i tento text: „Ať starej, či mladej/v tom jednom se vzácně shodují/že člověk je prej jen bílej/že barevný tu trpět nebudou“ (Kocáb, 1987).

Sametová revoluce v listopadu 1989 způsobila pád totalitního komunistického režimu v Československu. Uvolnění poměrů a rozvoj demokracie však vytvořily prostor pro vznik pravicově extremistických sil, které se snažily odvodit svoji identitu z historických forem ultrapravice, ale také vycházely z aktuálního dění. Jak uvádí Mareš, na počátku soudobého vývoje pravicového extremismu a radikalismu v ČR, tj. na přelomu let 1989/1990, se vyskytovaly čtyři základní pilíře, na jejichž základě ultrapravice vznikla a strukturovala se.

Byly to:

- osoby a skupiny, které chtěly cíleně realizovat radikálně-pravicovou politiku inspirovanou nově nastupující ultrapravicí v západní Evropě
 - osoby, které chtěly navazovat na historické koncepce české ultrapravice
 - osoby z exilové ultrapravice, které se nechaly inspirovat nejkonzervativnějším křídlem amerického republikanismu – mccarthismem a antisemitismem – a snažily se své koncepce přenést do Československa
 - skinheadská mládežnická subkultura, která se na českém území začala vytvářet ve druhé polovině osmdesátých let a získala rasistickou dimenzi; v první polovině roku 1990 dochází k masovému nárůstu skinheads mezi mládeží a k páchání rasistického násilí
- (Mareš, 2003, s. 180)

Toto dělení je však velmi obecné, protože reálně docházelo k prolínání všech zmíněných skupin.

V současné době lze rozdělit jednotlivé složky krajní pravice podle organizačního hlediska do několika samostatných skupin. Podrobné členění a specifikace jednotlivých skupin je součástí následující kapitoly.

Národovecký proud krajní pravice v České republice

Proč hovořit o národoveckém proudu krajní pravice? Od roku 2000 dochází k zásadním přeskupením na křídle právní pravice. Tento pohyb je dán zejména útlumem SPR-RSČ po neúspěšných volbách v roce 1998. Důvodů tohoto volebního neúspěchu bylo více, jedním z hlavních však pravděpodobně byla celková dezintegrace strany samotné. Souvisejícím faktem bylo rovněž to, že před volbami byly zveřejněny informace o problematice nakládání se stranickými financemi. Tato situace stimulovala ostatní krajně pravicové subjekty k aktivitě, která směřovala k obsazení „uprázdněných“ parlamentních křesel. Díky tomu se také významně rozostřila hranice mezi registrova-

nými a neregistrovanými subjekty (Smolík 2013, s. 90). Politické strany národoveckého zaměření se pokoušely uspět ve všech volbách v období 2004–2008. V tomto období dochází také k integračním pokusům mezi krajně pravicovými subjekty. Ty však skončily v dlouhodobé perspektivě neúspěchem, resp. rozpadem koalic.

Nemožnost kooperace většinou byla zapříčiněna těmito faktory:

1. personální konflikty mezi zástupci jednotlivých politických stran
 2. nekompatibilita jednotlivých politických programů, resp. absence dlouhodobých politických vizí a témat
 3. fluktuace a nestabilita členských politických stran
 4. nedostatek finančních prostředků jednotlivých politických subjektů
- (Sedláček 2003, in Smolík 2013, s. 101, 102)

Jak souvisí boj politických stran a uskupení na krajní pravici s tématem extremismu? Politické strany na kraji politického spektra zastávají radikální názory (problém s definicí **radikalismu** spočívá v tom, že je příliš relativistický, radikalismus bývá nejčastěji definován jako označení politických postojů, jež nevedou k odstranění demokratického politického systému a pohybují se v rámci jeho ústavního vymezení, třebaže většinou na okraji – Smolík, 2013), které jsou na pravé straně spektra zaměřeny na obranu národních zájmů (silná nevole ke vstupu a setrváním v EU), na kritiku nadnárodních ekonomických i vojenských organizací, důsledné potírání kriminality (zabarveno rasismem), odmítání přistěhovalectví a postmoderních hodnot atd. Ultrapravicové strany tak oslovují voliče z řad nespokojených, kteří inklinují k jednoduchým a přímým řešením. Tyto podporovatele nacházejí často právě v extremistických organizacích.

V ČR je možné rozlišovat: ultrapravicové politické strany a politická hnutí (a jejich přidružené organizace), ultrapravicové zájmové skupiny, samostatná ultrapravicová média, ultrapravicové subkultury, militantní a teroristické ultrapravicové organizace. Takto pojaté rozčlenění respektuje strategii působení subjektů z výše vymezených kategorií v politickém systému (Mareš, 2003, s. 180, in Slavík 2011).

Než se budeme věnovat jednotlivým konkrétním uskupením, vymezíme pojem nacionalismus a s ním spojené pojmy národ, vlast, vlastenectví. Národ a vlast jsou jedny z nejfrekventovanějších pojmů v extremistické ideologii.

Nacionalismus

Je předmětem mnoha sporů a diskusí. Na jedné straně se jeví jako síla pokroková a osvobozující, která přináší vyhlídky na národní jednotu a nezávislost. Na straně druhé může být krédem iracionálním a reakčním, které politickým vůdcům umožňuje sledovat ve jménu národa politiku expanze a války. Podle Eriksena rozlišujeme také mezi „dobrým“ a „špatným“ nacionalismem. „Špatné“ nacionalismy jsou fašistické, nenávidí vše cizí (často rasistické), „šílené“ ve svém vedení a plné předsudků. Naproti tomu

„dobré“ nacionalismy jsou autentickými výrazy svobodné a demokratické vůle lidu. Nacionalismus je možná lepší nechávat jako jev jednotný a bezrozporný, ale spíše jako jakousi sérii „nacionalismů“, tj. jako určitý komplex tradic, které spojuje jen jedno: každá po svém uznává zásadní politický význam národa (Smolík 2013, s. 40–41). Pojem národ se u krajní pravice těší mimořádné úctě. Zároveň však je nezbytné mít neustále na vědomí, že národní povědomí sama sebe, národní solidarita, vztah k vlastnímu národnímu jazyku, kultuře a mentalitě, sdílenému území není monopolním vlastnictvím ultrapravice, ale přirozeným a prastarým identifikačním znakem Evropanů (Rataj 2003, in Smolík, 2013, s. 47).

Moderní politický koncept národa můžeme shrnout do čtyř bodů:

1. K národu jakožto k obyvatelstvu nesoucímu stát mají patřit všechny vrstvy lidu; má je k tomu opravňovat jejich zapojení se do národní písemné kultury. Povaha moderního národa je antistavovská – spočívá na zásadách lidských práv, rovnosti a sociální integraci.
2. Národ by měl být politickým suverénem na svém území. Je to národ občanů, kteří se sami politicky spravují. Toto je demokratizační funkce moderního národa založená na principu suverenity lidu.
3. Stát takového národa má být ve své vnější i vnitřní podobě národním státem. K tomu patří politické hranice, které se pokud možno kryjí s územím národa, a ústava jako základní zákon státu.
4. Každý územně definovaný lid (volk) má mít stejné právo na vytvoření národa a na politickou samosprávu.

(Smolík 2013, s. 48)

Silný emocionální náboj má slovo **vlast**, které má původ v latinském patria, proto se spojuje s otčinou, s autoritou, které se podřizují všichni. Slovo vlast je také v jednom ze svých původních významů etymologicky spojeno se slovem vlastní a tento vztah odlišuje vlast od všech ostatních zemí (Holý, in Smolík 2013, s. 48). Vlast má blízko k vlastnictví, což vede k ostrému odlišování těch, kdo na ni mají „vlastnická práva“, a těch, kdo je naopak nemají, ať se jedná o tuláky, nomády nebo další „nepřízpůsobivé“ obyvatele této planety (Příbáň, in Smolík 2013).

Ultrapravicové politické strany a politická hnutí

Nejvýznamnějšími aktéry politického života jsou v demokratických zemích politické strany. „Proto se pozornost mnoha pravicových extremistů i radikálů soustředí na to, aby volební zisky etablovali v zákonodárných sborech a mohli z této pozice ovlivňovat politické dění“ (Mareš, 2003, s. 187). V období po listopadu 1989 tu bylo několik výrazných subjektů, které však svoji činnost již ukončily. Jako příklad lze uvést Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa Republikáni Miroslava Sládka, Pravá alternativa, Republikáni, Národně demokratická strana. V následujícím přehledu uvádíme současné politické strany spojené s krajní pravíci.

Národní sjednocení

Politická strana, která dle vlastního prohlášení hájí zájmy českého národa a která by měla navázat na činnost stejnojmenné prvorepublikové politické strany, založené bývalým předsedou vlády Československé republiky Dr. Karlem Kramářem. Za své si vzala především výrok Františka Palackého, který se stal Kramářovým politickým heslem: „Nic než národ!“ Strana vznikla z aktivity občanského sdružení Vlastenecká fronta. Ministerstvo vnitra stranu zaregistrovalo dne 12. dubna 2002. V programu strany se vyskytují požadavky na znovuzavedení trestu smrti, zákaz homosexuálních sňatků, zpřísnění podmínek pro udělování pracovního povolení a občanství cizincům. Strana nesouhlasí se vstupem ČR do Evropské unie, dočasně toleruje členství v NATO.

Národní strana

Strana založená v roce 2002 má shodný název s uskupením reprezentovaným Františkem Palackým a Františkem Ladislavem Riegrem v době národního obrození v 19. století. Strana vydávala měsíčník Národní politika, na jehož vydávání však neměla dostatek finančních prostředků. Mediální experti se vzájemně shodovali na tom, že články uveřejňované v Národní politice měly často rasistický základ. Strana vytvořila Národní gardu, kterou prezentovala jako fungující neozbrojený sbor organizovaný na vojenském principu. Podle Ministerstva vnitra ČR se však v případě Národní gardy nejednalo o masivní a fungující organizaci, ale pouze o virtuální organizaci (Výroční zpráva BIS. [online]. [cit. dne 15. 03. 2011]). Národní strana ve svém programu nesouhlasila s členstvím v Evropské unii ani s účastí v NATO. Ještě v roce 2009 se strana účastnila voleb do Evropského parlamentu, kde získala 6.263 hlasů. Ve volebních spotech, které byly posléze zakázány, používala antiromskou a antiimigrační tematiku. V současné době je strana silně zadlužená, nevyvíjí žádnou činnost a její internetové stránky byly zrušeny.

Dělnická strana

V současnosti nejvíce viditelný subjekt na politickém poli krajní pravice. Strana byla zaregistrována Ministerstvem vnitra v prosinci 2002 pod názvem Nová síla, který byl následně na ustavujícím sjezdu změněn na Dělnickou stranu. V roce 2006 začala Dělnická strana propojovat své aktivity s aktivitami Národního odporu, potažmo Autonomních nacionalistů. Ve spolupráci s uvedenými nacionalistickými subjekty pořádala řadu demonstrací proti NATO, komunismu, drogám. V průběhu roku 2008 se většina pravicových radikálů (podle DS nacionalistů) sjednotila pod hlavičkou Dělnické strany a snažila se získat širší podporu veřejnosti. V programu Dělnické strany se objevuje kritika politických poměrů po roce 1989, návrh na zrušení všech podpor pro přistěhovance a zákaz homosexuálních sňatků. Strana vystupuje proti zaměstnávání cizinců, některým menšinám, zejména Romům a homosexuálům. Dne 17. února 2010 pak byla Dělnická strana rozhodnutím Nejvyššího správního soudu rozpuštěna. Toto rozhodnutí následně potvrdil i Ústavní soud (Mareš, Vejvodová, 2010, s. 42–69).

Dělnická strana sociální spravedlnosti

V únoru 2010 Nejvyšší správní soud uznal, že je Dělnická strana úzce svázána s neonacistickým hnutím, a ve svém rozsudku ji rozpustil. Dle očekávání a vlastního vyjadřování se partaj transformovala do nového subjektu – Dělnické strany sociální spravedlnosti. Při vzniku tohoto subjektu však dochází k neshodám mezi členy a přívrženci. Především pokud šlo o pomoc (především finanční) stíhaným neonacistům (v řadě případů členům Dělnické strany), na něž dopadly policejní razie z roku 2009. I přesto strana získává v parlamentních volbách velice slušný výsledek – 59.888 hlasů (1,14 %). Podle informací Antifašistické aliance „se od strany odklání Autonomní nacionalisté, kteří do té doby zajišťovali vedení poměrně početnou účast na veřejných vystoupeních. Prakticky se ukázalo, že některým neonacistům se z jejich vlastního undergroundu vlastně do politiky zas tolik nechce. Raději chtějí budovat svoje hnutí jako subkulturu, kde je politická praxe založena na aktivismu pro aktivismus, který patří k povinné výbavě stejně jako tričko z Hatecore shopu nebo pískové rukavice“ (DSSS – nový název, staré tváře. [online]. [cit. dne 16. 03. 2011] in Slavík, 2011, s. 19–20).

Zájmové skupiny

Typickým prvkem nejenom pro zájmové skupiny, ale i pro politické strany krajní pravice se v poslední době stává skrývání svých skutečných myšlenkových proudů. V době rozpuštění Dělnické strany začaly všechny organizace upravovat svůj veřejný projev tak, aby byl v souladu s právními požadavky. Nikdo otevřeně nehlásí svůj obdiv k národnímu socialismu, nepadají přímá slova na adresu Romů, ale už se jedná o všechny nepříznivě obyvatele apod. (Slavík 2011, s. 19).

Autonomní nacionalisté

Autonomní nacionalisté jsou neformální organizace založené na principu Odporu bez vůdce, které začínají vznikat po roce 2007. V praxi to vypadá tak, že funguje několik autonomních poboček (většinou oblastních), které mezi sebou navzájem komunikují a pomáhají si ve svých činnostech. Organizace není nikde centralizována a žádná pobočka není nadřazena jiné. Jak už vyplývá z názvu, jedná se o nacionalistickou organizaci, jejímž cílem je, aby v Evropě žili opět jen původní obyvatelé Evropy. Razantně odmítají současné pojetí multikulturní společnosti, vystupují však proti neonacismu, zdůrazňují svůj nacionalismus. I přes deklarované vymezení vůči neonacismu se mezi aktivisty Autonomních nacionalistů vyskytuje drtivá většina jeho příznivců.

Vlastenecká fronta

Organizace vznikla v Brně v roce 1993 jako alternativa vůči různým politicky zprofanovaným uskupením z pravicového okraje (Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa, Vlastenecká liga) a jako ideologické vedení pro formující se nacionální hnutí v České republice. Program Vlastenecké fronty

je obecně orientován nacionalisticky a v souladu se zvyklostmi krajně pravicových uskupení – odmítání vstupu do EU a NATO, požadavek protiimigrační politiky, zrušení Senátu (Mareš, 2003, 283–296).

Aktivita Vlastenecké fronty postupně upadá, o čemž svědčí i fakt, že v posledních letech není již zmiňována v kapitole věnované extremistickým uskupením v každoroční výroční zprávě Bezpečnostní informační služby.

Dělnická mládež

Mládežnická organizace dnes již zrušené Dělnické strany (pokračující však pod značkou Dělnická strana sociální spravedlnosti) vznikla v roce 2009. V době svého vzniku uváděla Dělnická mládež svoji podporu myšlenkám národního socialismu. Součástí programu byly i problematické body týkající se například toho, že vlastnit půdu v Česku a disponovat s ní by měli pouze čeští občané. V dalším bodu se zase vyslovuje proti imigraci. Po soudním zákazu Dělnické strany došlo k úpravě programu a veřejně hlášených myšlenek tak, aby v první fázi nebyly právně napadnutelné. V současnosti se tak Dělnická mládež prezentuje jako občanské sdružení mladých, kteří sympatizují s českým dělnickým hnutím nebo se přímo podílejí na jeho činnosti (Kdo jsme. [online]. [cit. dne 16. 03. 2011]). O skutečných myšlenkách Dělnické mládeže svědčí fakt, že její místopředsedkyně Lucie Šlégrová byla v lednu 2011 obviněna Policí ČR za to, že 17. listopadu 2010 pronesla projev, v němž veřejně vyjádřila kladný vztah k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka, projevila sounáležitost s ideologií německého fašismu a propagovala německý nacionální socialismus.

Ultrapravicové subkultury

Pojmem subkultura myslíme osobitou menšinovou kulturu v rámci kultury většiny. Subkultura má tendenci se proti svému okolí vědomě vymezovat. V případě ultrapravicových subkultur spočívá toto vymezení v různých názorových proudech a také ve stylu oblékání.

Hnutí SKINHEADS vzniká na počátku 60. let. Jeho kořeny sahají o deset let zpět. Tyto skupiny sestávaly především z mladých chlapců dělnického původu, jejichž zájmy byly velmi prosté. Šlo o pití alkoholu, hlavně piva, z něhož se postupně stal kultovní nápoj (viz na poč. 90. let česká skupina Orlík a text její písně „...pivečko pijem a vesele žijem, desítku, dvanáctku do sebe lijem, mladí i staří jsme kamarádi, v hospodě u piva máme se rádi – OJ!...“). Skinheads si velmi dlouho uchovávali původní vnější znaky – oholená hlava (při bitce nelze uchopit za vlasy), americká bunda, tzv. bomber, džíny, boty martensky.

Hnutí českých skinheads zahrnuje jak ultrapravicové, tak ultralevicové frakce. Ultrapravicové lze rozdělit na neonacisticky, fašisticky a nacionalisticky orientované skiny. Výrazný rozdíl je mezi neonacistickými a nacionalisticky laděnými směry. Fašisté se inspirovali Mussolinim a gen. Gajdou. Nacionalistické organizace akcentují ideu státu, v němž vládne zákon, a odmítají antisemitismus.

V polovině sedmdesátých let se objevuje hnutí punk, které se distancuje od konzumního života, kariérismu. Tato nová vlna propojuje hnutí punk se skinheady a zároveň vzniká i nový hudební styl – Oi! (Danics, 2002, s. 47 - 48).

Bohemia Hammer Skins (BHS)

Jedna z nejmilitantnějších odnoží skinheads u nás. Odhaduje se, že má cca 550 až 800 členů ve věkovém průměru 20-25 let. Ideologie vychází z neonacismu, nacionálního socialismu, rasismu a antisemitismu. Své názory propagují tiskovinami, nášivkami apod. Z něho se vyprofilovalo mimo jiné hnutí **Blood Honour Division Bohemia (BHDB)** – nejvýraznější reprezentant neonacistické scény. Pro toto hnutí je příznačná změna taktiky činnosti a akcí, kterou lze shrnout takto:

- ústup od pořádání velkých koncertních setkávání příznivců na skinheadských koncertech
- pokles produkce tiskovin, šíření CD s nahrávkami písní s rasisticky orientovanými texty a dalších propagačních materiálů
- snaha po vytvoření registrovaného seskupení občanů

Jako další zástupce lze uvést hnutí **Národní odpor (NO)**, **Hnutí národního sjednocení (HNS)**, část jeho členů preferuje program mezinárodní organizace International Third Position. Z menších je to např. **Národní aliance**, která pod heslem „Nic než národ“ bojuje za práva Čechů. **W.A.R. (White Arian Resistance)** je rasistické internacionální hnutí, pravděpodobně ustavené v Brně skinheadskou organizací. **Sudetoněmecká vlastenecká fronta** byla založena pravděpodobně v České Lípě přívrženci „sudeťáků“.

Ultrapracovní skiní

Představují dnes nejsilnější odnož skinheadského hnutí. Díky těmto skinheadům převládá mezi laickou veřejností názor, že celé skinheadské hnutí je od základů rasistické. I když se nazývají skiní, jedná se vlastně o obyčejné neofašisty a neonacisty. Ultrapracovní skiní se vyznačují adorací násilí vůči ideologicky vymezeným nepřítelům a otevřeným popřením humanistických hodnot. V rámci tohoto směru se postupně profilují následující skupiny a organizace, které Danics charakterizuje následovně:

Nacionalističtí skiní

Zpravidla jsou méně militantní než ultrapracovní skiní. Snadněji se zapojují do veřejného dění a mají větší vliv na společnost. V rámci tohoto směru můžeme zaznamenat hodně společných rysů s původním charakterem skinheadského hnutí.

Oi-skins – říkají si skiní pro legraci. Být skinem je pro ně způsob, jak si dobře užívat. Mají rádi hudbu, alkohol a dobrou zábavu. Velmi kriticky se však staví vůči lidem na okraji společnosti (prostitutkám, homosexuálům, bezdomovcům). Za své nepřátele považují cizince, Romy, protirasistické aktivisty a levičáky. Sami se označují jako ti „nasraní chlapi“.

Kališníci – jedná se o českou specialitu. Vznikla radikalizací hnutí okolo kapely Orlík na přelomu osmdesátých a devadesátých let. Hlavně díky vlasteneckým textům opěvujícím historii a vystupujícím proti všemu, co poškozuje český národ. Z toho logicky vyplývá i odpor k neonacismu a komunismu. Kališníci se upínají k historii svého národa a už tolik nelpí na historii hnutí skinheads. Známe je heslo „Co je český, to je hezký.“

Skini proti rasismu

SHARP – SkinHeads Against Racial Prejudice (Skinheadi proti rasovým předsudkům) – mají apolitický charakter původního hnutí. V našich podmínkách představují malou frakci.

Red-skins (Rudí skini) – vnímají skinheads jako hnutí pracující třídy a red-skins jsou částí této třídy v podobě hrotu, neboť síla se stala zbraní proti sociálnímu útlaku a bezpráví. Odmítají stalinský režim, fašismus, rasismus a xenofobii (Danics, 2002, s. 50-55)

Ultrapravicovní fotbaloví Hooligans

Subkultura fotbalových hooligans v ČR je pouze z části přikloněna k ultrapravicí. Disponuje potencionálem násilí, který se může projevit vůči obětem vyhledávaným podle barvy pleti, alternativního vzhledu. V řadě případů je vazba na sportovní utkání pouze nepřímá a primární pozornost je soustředěná na vybití násilí. Na bázi fotbalových gangů se mohou vytvářet i nebezpečné militantní ultrapravicové struktury. Funguje to ale i obráceně, kdy násilí v ochozech přitahuje množství ultrapravicových skinheads, kterým vyhovuje agresivní atmosféra. Většina hooliganských skupin je buď apolitická, nebo se cíleně hlásí k ultrapravicí (brněnský Johny Kentus Gang, spartanští Red Pirates Sparta a další). Samotní chuligáni často užívají nacistických výrazů a symbolů pouze pro svůj efektní vzhled (např. Sig-rune místo písmena S), aniž by přitom souhlasili s neonacistickými výrazy. Přesvědčení nacionální socialisté i ultrapravicovní čeští nacionalisté odsuzují fotbalové chuligánství jako primitivismus (Mareš, 2003, s. 4 32–436).

Militantní a teroristické ultrapravicové organizace

Prosazování svých ideálů pomocí násilí je typickým jevem pro ultrapravicové organizace. Vyznávají nejjednodušší řešení, které je většinou silové. Toto pravicové násilí v České republice má naštěstí stále jen formu ojedinělých, nahodilých a zpravidla neorganizovaných akcí, na kterých se podílí pouze jednotlivci nebo nepříliš početná skupina násilníků. Oběti tohoto násilí jsou vybírány na základě příslušnosti k určité skupině. Zejména podle rasy – Romové, Vietnamci – nebo příslušnosti k jinému politickému proudu – levičáci. Nežádka kdy jsou oběťmi jejich ataků také osoby, které je jakýmkoli způsobem ohrožují, např. aktivisté v oblasti lidských práv (např. útoky na Ondřeje Čakla z občanského sdružení Tole-

rance a občanská společnost). V poslední době se však i v naší společnosti objevují snahy o vytvoření organizovaných militantních skupin ultrapravicových extremistů. Zatímco například pokusy o vytvoření české pobočky mezinárodní neonacistické teroristické organizace Combat18 nebyly úspěšné a vždy skončily spíše u jednotlivců, tak v případě Národního odporu se skutečně podařilo vytvořit organizovaná násilnická komanda.

Národní odpor

Národní odpor je hnutí vycházející z tradic nacionálního socialismu, je mu vlastní rasismus, antisemitismus a anticiganismus. Usiluje o kulturně a biologicky čistý národní stát, nezávislý na nadnárodních politických strukturách a koalicích (EU, NATO). Jedinou přijatelnou politickou cestou je pro NO revoluční boj. Cílem je vytvoření militantního neonacistického hnutí zdola, které bude svou sílu a názory prezentovat na školách, pracovištích a na veřejnosti a které bude jednou schopno uskutečnit národní sociální revoluci.

Boj v ulicích vedený NO proti osobám jiné barvy pleti a proti jejich politickým odpůrcům eskaloval v Praze v letech 2000–2002, následně se násilné střety vyvolané aktivisty NO přesunuly do regionů. V současnosti představují aktivisté NO nebezpečí především v menších městech, např. Světlá nad Sázavou, Jihlava, Havlíčkův Brod (Bulletin o podobách pravicového extremismu, 2/2008, s. 2).

Anti-antifa

Anti-antifa zahájila svoji činnost v létě roku 1999. Jedná se o nepříliš početnou skupinku, která je provázaná s Národním odporem. Její činností je boj proti antifašistické levici (tzv. antifa), která shromažďuje informace o ultrapravicových extremistech. Anti-antifa používá obdobnou koncepci právě jako antifa, tj. zveřejněním jmen a adres mají militantní antifašisté ztratit svoji anonymitu a současně jim má být signalizováno, že jsou pod ultrapravicovým dohledem. V současné době stále působí v ČR (Brno, Teplice, Mělník) několik menších skupin, které napadají demonstrace a akce ultralevicových aktivistů a snaží se paralyzovat především činnost Antify (Mareš, 2003, s. 497–499), (Slavík 2011, s. 22–24).

LEVICE A LEVICOVÝ EXTREMISMUS

Levice je pojmenování části politického spektra, toto označení vzniklo, stejně jako pojem pravice, v době Velké francouzské revoluce (1789–1794) ve Francii podle rozsažení poslanců v Konventu. Právě nalevo seděl třetí stav a radikálové – přívrženci nového společenského řádu.

Významný vývoj zaznamenala levice též ve Francii během Červnového povstání dělnictva (1848), členové První internacionály se hlásili k odkazu Velké francouzské revoluce, konkrétně k jejím hlavním heslům „Svoboda, rovnost, bratrství“ („Liberité, égalité, fraternité“).

Označení levice bylo dále používáno pro revoluční ideologická hnutí (socialismus, anarchismus, komunismus), která poznala Evropa ve svém dalším historickém vývoji. Dnes pojem označuje většinou sociální liberalismus a je zastoupen stranami sociálně demokratickými.

Levici můžeme vymezit několika základními rysy. Základním znakem je zdůraznění spravedlnosti. Je to snaha o sociální spravedlnost, která má poskytnout ochranu sociálně slabým vrstvám, ale je to také rovnost. Rovnost příležitostí, rovnost politická a náboženská. Právě tento pojem rovnosti bývá často zaměňován s principem rovnosti, který prosazuje komunistická ideologie. Nemůžeme klást zjednodušující rovnítko mezi pojem komunistický a levicový. Teorie rovnosti má dva naprosto rozdílné koncepty. První z nich je právě koncept komunistický – je to rovnost v rozdělování a hlavně ve výsledku. Tedy, ať se člověk snaží, či naopak nedělá skoro nic, výsledek je vždy stejný. Proti tomu stojí druhá koncepce, která je rozdílná a charakteristická právě pro levici. Je to koncepce rovné příležitosti, hodnoty a důstojnosti každého člověka. Tato koncepce sahá v mnoha směrech k judokřesťanské rovině, ale i do dob osvícenství. Je třeba jasně rozlišit koncepci první, komunistickou, která popírá právo jednotlivců a zavádí jakousi rovnost mechanickou, kdy mají být všichni stejní, což je popření individuality každého člověka. Naopak rovnost koncepce druhé znamená respektování práv druhých a zajištění důstojnosti ve společenském životě – tak by měla vypadat spravedlivá společnost.

Levice se snaží zajistit, aby člověk mohl žít ve stejných či podobných podmínkách a měl tak stejnou míru šancí. Tato snaha vyžaduje od společnosti jistou míru solidarity. Ta je podmíněna výší daní, které jsou pak použity k zajištění sociálního práva, zdravotní péče a vzdělání.

Dále můžeme obecně říci, že levice hájí zájmy středních a nižších vrstev společnosti především v oblasti ekonomické a politické. V ekonomické oblasti se snaží hájit především zájmy zaměstnanců a v oblasti politické je to snaha o prosazení těchto subjektů na realizaci státní moci především prostřednictvím odborových organizací.

Pro levici je dále typická vyšší míra zásahů státu do hospodářství, trh je tedy do jisté míry regulován státem. Stát se také prosazuje ponecháním jistých sektorů ve svém vlastnictví, aby do nich mohl přímo zasahovat. Jako příklad lze uvést zdravotnictví nebo školství (Javůrková 2011, s. 18).

Ultralevice (krajní levice)

Ultralevicové ideologie jsou spíše kolektivistické než individuální, společnost vnímají optikou třídního boje a ve svém boji doufají v sociální revoluci. I zde Charvát nachází několik klíčových pojmů.

Svoboda a rovnost

Svoboda je hlavním termínem, který nalezneme v jádru anarchistické ideologie a do značné míry předznamenává i marxismus. Jestliže všichni lidé budou svobodní, bude také nutné, aby si byli všichni rovni. A protože jsou si lidé rovni, není možné, aby jim někdo vládl.

Antikapitalismus

Odpor vůči kapitalistickému ekonomickému systému je vlastní všem skupinám krajní levice. Odůvodnění tohoto postoje spatřují v kumulaci kapitálu v rukou menšiny, v sociální bezohlednosti a ve vykořisťování přírody.

Revoluce

Jedná se o klíčový prvek levicové ideologie. Velký rozdíl však existuje v jejím chápání. Jedna část chápe revoluci jako ozbrojené svržení kapitalismu, zatímco druhá spíše jako cestu k radikálnímu přerodu sociálních vztahů.

Antifašismus

V současné době představuje antifašismus významný mobilizační prvek, který prochází napříč celým levicovým spektrem (Charvát, 2007, s. 136–139, in Slavík 2011, s. 12).

Z výše uvedených skutečností lze jasně konstatovat, že ve středu vlády pravice/levice se nachází rozdílný vztah k principu rovnosti.

Rovnostářské myšlenky, zejména ideu rovnostářské a kolektivistické společnosti, nacházíme v lidské společnosti od počátku jejího sebeuvědomování – ať šlo o Platónovu Ústavu či díla renesančních myslitelů Thomase Morea či Thomase Campanelly, kde se objevují jako jedna z možných alternativ. I když z dnešního pohledu je jejich levicové zařazení problematické (ve zmíněných případech šlo o specifické autoritářské režimy), svojí podstatou patří na levou stranu spektra přístupů k řešení společenských problémů. Na jejich teorii navazovali v 18. a 19. století utopičtí socialisté, z nichž Robert Owen se v USA dokonce pokusil realizovat svou ideální společnost v nově založené vesnici New Harmony, která však přečkala stěží prvních pět let (Miller, David, s. 335, in Roudenský 2009).

Z dnešního pohledu se jednotlivé levicové ideologie tříbí a krystalizují v období průběhu 19. a počátku 20. století, kdy dochází jak k vnitřní diferenciaci, tak k vzájemnému ovlivňování socialistických myšlenek komunismem a anarchismem. Po vzniku komunistické frakce, ke kterému došlo odtržením od umírněného socialistického hnutí, tak můžeme definovat **dva hlavní ideologické proudy radikální levice**:

Anarchismus
Komunismus

43

ANARCHISMUS

Řecké slovo anarchia – označující původně neposlušnost a bezvládu – neslo v průběhu dějin různý obsah.

Hérodotos a Homér tak označovali stav, kdy ve společenství chyběl vůdce či vojévůdce, pokud se jednalo o vojsko. Xenofón nazýval anarchií rok politického bezvládu.

Plátón již použil toto označení pro nespravedlivou formu státu, ve které docházelo ke ztrátě zákonnosti, politickému chaosu a mravní neukáznenosti. Pozitivní význam získala anarchie v pojetí Aristippy a Zenóna, kteří tak označovali budoucí ideální společenství bez vlády – společenství moudrých. Nicollo Machiavelli o anarchii uvažuje jako o vládě lidu, neboť v každém státě se střetávají dvě tendence – lid se vzpírá nad vládě boháčů a ti si zas neodpustí, aby lidu neporučníkovali a neutiskovali ho. Z těchto dvou proti sobě stojících vůlí se dříve nebo později zrodí některá ze tří forem správy: knížectví, svoboda nebo anarchie.

V negativním smyslu se pojem anarchie do obecného povědomí dostal zejména během Velké francouzské revoluce, kdy byl vládnoucími stranami v evropských zemích i Americe chápán jako ohrožení vládnoucího systému a obecného pořádku.

Znovu pozitivní význam slovu „anarchista“ dal Francouz a jeden z nejpronikavějších zastánců anarchismu – Pierre-Joseph Proudhon. V jeho pojetí jde o „člověka usilujícího o svobodu jednotlivců ve svobodných společenstvích bez přítomnosti vlády, státu, moci“.

Max Stirner anarchistické názorové postoje vůbec nevázal k pojmu anarchie, který prakticky nepoužíval. Přesto bývá – stejně jako Proudhon či Hess – označován za anarchistu, ačkoli bývá řazen do odlišného myšlenkového proudu. Podle Stirnera by měl jedinec jednat tak, jak sám chce, a to bez ohledu na zákony, etiku či náboženské principy. Jeho ideje tak představovaly jistou formu nihilismu neboli odmítnutí veškerých hodnot a principů, které by mohly stát v cestě jedinci při uskutečňování vlastní vůle.

Koncem 40. let 19. století použil Karl Grün výrazu autokracie, kterým označoval cíl společnosti bez existence panství.

Gaston Leval označil v roce 1969 výběr slova anarchie za nešťastný omyl, který vede k velkým nedorozuměním ve společnosti, neboť ta se zdráhá přijmout pozitivní obsah slova, jak se ho snažil formulovat již Proudhon (Roudenský 2009, str. 13, 14).

„Termín anarchismus nepatří nikomu,“ řekl Avram Noam Chomsky a vystihl tak značnou vnitřní diferencovanost a šíři, kterou anarchismus jako proud vykazuje. Základní myšlenky však i přes ostatní odlišnosti zůstávají stejné – anarchismus vidí moc a autoritu jako utlačovatele, snaží se s tímto útlakem bojovat a směřovat ke společnosti, kde nebude existovat moc jedněch nad druhými. Právě moc, a to jak její projevy ekonomické, politické či morální, totiž považuje za hlavní zdroj omezování svobody jednotlivců a jejich útlu.

Podle anarchismu je ideální taková „společnost, která nejen odstraní politickou nadvládu a ekonomické znesvobodňování, ale také bude založena na výchově všech lidí v silné, svobodné a zodpovědné jedince s důrazem na kulturu svobody, emancipace a různorodosti“ (Tomek, Slačánek, In Roudenský 2009, s. 15).

Ačkoli se, jak již bylo zmíněno, jednotliví anarchističtí myslitelé v mnoha věcech rozcházejí, základním společným předpokladem je pro ně odstranění donucovací autority, jejímž nejviditelnějším ztělesněním je stát a kapitalismus. Největší rozdíly naopak panují v představách o tom, jak by měla být bezstátní společnost ekonomicky organizována, což lze pozorovat na níže zmíněných jednotlivých proudech (Roudenský 2009, s. 15).

Jak z názvu vyplývá, je tento proud založen na maximalizaci osobní svobody individua. Za jeho prvního představitele je považován Max Stirner, v jehož pojetí šlo o co největší nezávislost vůle jedince na vnějších institucích, o maximální osobní svobodu a hlavně o nerespektování všech omezení, pokud brání jedinci v jeho chování.

Běžněji se však vyskytuje méně radikální forma individualismu, kde podstatný význam – samozřejmě kromě svrchovanosti jedince – získává utváření společenských vztahů směnou a smlouvami. Mezi jeho představitele patřili např. Američani Josiah Warren či Benjamin Tucker.

J. Warren se věnoval především hledání systému se spravedlivou směnou. Zavedl také pojem „obchodů času“, v nichž by se práce jednoho individua mohla směnit za příslib, že bude odměněna ve formě naturálií.

B. Tucker se zabýval především teorií odstranění státních monopolů a důkladně rozpracoval teorii individualismu v řadě článků, které shrnuje kniha *Namísto knihy* vydaná roku 1893.

Nutno podotknout, že v současnosti se anarchistický individualismus stal někdy součástí hnutí označovaného jako libertarianismus. Přestože původní individualisté se kapitalismu spíše obávali, někteří jejich následovníci jej považují za prostředek spravedlivé směny, a jsou proto označováni jako anarchokapitalisté.

Anarchokapitalisté stejně jako ostatní anarchistické směry odmítají autoritu státu, odlišují se však především v požadavku na kapitalistický systém trhu, který by rozhodoval o distribuci produkce. Lze vyvodit, že díky tomu je ostatní, „tradičně“ orientovaní anarchisté odmítají považovat za skutečné anarchisty, neboť místo diktátu státu podporují diktát trhu (Roudenský 2009, s. 16).

Tento proud, jehož zakladatelem byl Pierre-Joseph Proudhon, předpokládal možnost fungování společenského systému na principu vzájemnosti mezi svobodnými lidmi. Za prodej práce či jejího výsledku by měl prodávající obdržet zboží či služby, k jejichž výrobě bylo třeba stejné množství práce. Pokud by obdržel méně, jedná se podle mutualistů o vykořisťování či dokonce o krádež.

Mutualismus byl tedy systém spravedlivé směny, kde by jednotlivci a skupiny mohli vzájemně smlouvat a dosahovat vzájemně výhodných obchodů bez toho, aby docházelo ke spekulacím a vykořisťování (Heywood, in Roudenský 2009, s. 17).

Kolektivismus je považován za nejznámější a nejčastěji se vyskytující formu anarchismu, vyzdvihující lidskou solidaritu a společenskost. Za jeho otce se považuje ruský anarchista Michail Alexandrovič Bakunin, který vycházel z víry, že lidem je vlastnější společná práce pro blaho všech než snaha o vlastní prospěch. Podle jeho názoru je člověk „společenskou bytostí a instinktivně směřuje ke svobodě prostřednictvím vlastní aktivity ve společnosti rovných“ (Miller In Roudenský 2009, s. 30).

Kolektivistický anarchismus nesouhlasí s přílišnou tolerancí mutualismu vůči soukromému vlastnictví dělníků a prosazuje vyvlastnění jejich kapitálu, jež by byl dále spravován dělníckými skupinami. Rozdělování výsledků by pak probíhalo kolektivistickým rozhodováním pomocí přímé demokracie.

Anarchokomunismus a anarchosyndikalismus

Nejvýznamnějším zastáncem a teoretikem anarchokomunismu byl přední ruský anarchista Petr Kropotkin. Základní myšlenkou tohoto proudu je tvrzení, že společensky vhodný a nutný model uspořádání je pouze komunismus. Oproti marxistickým představám zde však nejde o násilné nastolení komunismu pomocí státní moci, ale o postupné stírání majetkových rozdílů, ke kterému vede přirozená lidská solidarita. Takto vzniklá společnost má pak být organizována na základě spolupráce mezi skupinami a jednotlivými komunitami.

Anarchosyndikalismus má svůj původ ve Francii, jeho název je odvozen od slova „syndicat“, které lze přeložit jako odbory či odborový svaz. Právě odbory, organizované jako obranná společenství utiskované třídy rolníků a dělníků, totiž měly po svržení kapitalismu převzít moc. Základní myšlenkou tohoto proudu byla představa, že boj dělnické třídy proti kapitalismu by se měl vést pomocí nepolitických skupin a dělnických organizací, kdy klíčem ke společenské transformaci není ozbrojená revoluce, ale generální stávka, po níž bude následovat přerozdělení výrobních prostředků na principu samosprávy.

Tento proud dosáhl – na rozdíl od ostatních – značného úspěchu, neboť se ho podařilo do jisté míry realizovat během občanské války ve Španělsku, ale významné skupiny existovaly i v Německu či Argentině. Jeho cílem bylo především zrušení klasických kapitalistických ekonomických vztahů, které by měly být nahrazeny samosprávou dělníků, sdružujících se v odborové organizace (Heywood, Charvát, in Roudenský 2009, s. 19).

Vyvolává v naší zemi, díky čtyřicetileté zkušenosti, mnoho kontroverzí a zdá se, že úplné pochopení této etapy českých dějin ještě čeká na rozuzlení. Jedním z důvodů, proč se stále kolem tohoto pojmu přešlapává, je resentment generací, které v komunismu vyrostly a žily. Pokusme se vysvětlit, proč může být komunismus jako politická platforma řazen do krajní levice a jeho postuláty mohou být vnímány jako extremistické. Pokusme se dále srozumitelně postihnout hlavní atributy této ideologie.

Komunismus, marxismus a jejich mýty

V následující části použijeme pro demytizaci komunismu myšlenky našeho významného literárního vědce, humanisty Václava Černého, který se účastnil protinacistického odboje, po válce do roku 1948 stál vždy na pozicích demokratických a nic na tomto postoji nezměnil ani po roce 1948. Pro své postoje a neústupnost byl vězněn a státní bezpečností byl pronásledován až do své smrti v roce 1987.

Ve své úvaze o marxismu vychází z mravního principu, kde zdůrazňuje nejobecnější lidské pravidlo: *Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ani ty jim* anebo kantovským: *Jednej tak, aby se zásada tvého konání mohla stát článkem univerzálního zákonodárství*. Tyto mravní příkazy lze dát do protikladu k marxistické povinnosti či příkazu tzv. **třídní nenávisti** jako požadavku třídního boje, který je zároveň předpokladem tzv. **diktatury proletariátu**. Černý si všímá paradoxu, který se objevuje v marxistické ideologii. Na jedné straně tvrzení, že diktaturou proletariátu bude odstraněna nerovnost a postupně zmizí i třídy, na straně druhé, že **vedoucí úlohou proletariátu** je do skutečnosti vnesena idea nerovnosti. Diktatura proletariátu, která má v počáteční fázi revoluce osvobodit i ostatní třídy ze jha vykořisťování, se tak mění v třídní válku, které jenom v Sovětském svazu padnou za oběť miliony a miliony povražděných lidí v Gulagu, dojde ke genocidě celých národů. V tom je zvláště zdatný J. V. Stalin. F. X. Šalda k těmto praktikám napsal: „To byla usoustavnělá lež, to byla služba Ďáblu, který se tu chechtal nad poníženou a poplivanou lidskou duší, a ne služba spravedlnosti ...“ (Zápisník IX, č. 1, 21. IX. 1936).

Postavení člověka a vzdělanost je dalším bodem analýzy marxismu. Marxismus dle Černého neguje pokrok ve vzdělanosti a postupném osvobozování individua, který je patrný od renesance. Renesanční snahy vyústily v rozsáhlou polemiku a nakonec ve společenský spor o svobodu lidské osobnosti, jež vrcholí další obratovou křižovatkou naší vzdělanosti, Velkou francouzskou revolucí. Marxismus je ke složkám naší vzdělanosti velmi kritický, chce nahradit dosavadní vzdělanost vzdělaností novou, vlastní, definitivní, jež bude spásou lidstva. Totiž na základě totálního násilného přetváření lidské společnosti a nové interpretace sociálního člověka. Jak však tvořit nového člověka, když nová nauka je zapíráhlým protivníkem myšlenky národního a sociálního osvobození, byť se tak tváří? Jak vytvořit nového člověka na ideji násilí a teroru, které rozpoutala Velká revoluce a již byl Marx velkým obdivovatelem.

Dalším mýtem marxistické, později marxisticko-leninské ideologie byla teze o postupném odumírání státu (který je výrazem holé třídnosti). Praxe však byla ta, že stát v tzv. socialistických zemích nestvůrně zbytněl a stal se vlastním výrazem třídního diktátu. Spolu se státem je nutné zamyslet se i nad hegemonem společenským – **dělnickou třídou**. Ta je v marxistickém vnímání definována jako vtělená zkušenost lidstva, jako vtělený lidský rozum. Obyčejná lidská přirozenost je zaměněna za třídně vymezenou a omezenou, účelově zidealizovanou její část. Francouzský filosof Aron se ve své knize *Opium intelektuálů* ptá po tom, co je vlastně proletariát, dělnická třída. Existuje vůbec jako jednotlivý a jednoznačně směřující subjekt, který si je vědom sebe sama, vědom toho, že je hegemonem ostatních společenských tříd? Dochází k jednoznačnému závěru, že proletariát jako subjekt historické nápravy je konstrukt. To dokládá tužbami každého proletáře, které jsou stejné jako tužby ostatních lidí – získat pro sebe jistotu a zajištěný život. Ve chvíli, kdy se proletáři podaří naplnit tyto své tužby, přestává být pro něho otázka dělnické třídy aktuální. Černý dále srovnává dělnickou třídu s „národem vyvoleným“ (paralela s vyvoleností Židů). Je budoucí pán a vládce země, zakladatel závěrečné věčné říše spravedlivých cílů. Proletář má pravdu prostě tím, že jest, kdo jest.

Černý dále polemizuje s **vědeckostí** marxismu. I když se Marx snaží jaksi vědecky zdůvodnit „nezvratné“ společenské změny, které se musí udát pro osvobození lidstva, jsou jeho závěry pouhou předpovědí nebo proroktív. A protože věda nepronokuje, věda vysvětluje skutečnost a vysvětluje ji ze skutečnosti dějinné, může se týkat pouze faktu, tj. skutečnosti, která se udála. V marxistické skutečnosti dovršeného komunismu stojíme před skutečností, jež se dosud neudála, žádná předchozí zkušenost ji nezaručuje, udá se – prý jednou, budoucně – poprvé v dějinách a naposled. Skutečnost prorokovaná nemůže být předmětem vědeckého myšlení. Marxistické učení jakoby pracovalo s diktátem Prozřetelnosti, pro lidskou společnost nevyhnutelným Osudem. Osudem drtícím lidskou vůli na prach.

ÚKOL: Zamyslete se nad posledním odstavcem a polemizujte s touto Černého myšlenkou, např. s pomocí futurologie.

Od Velké říjnové revoluce v Rusku se do popředí dostává také otázka tradic a mesianismu ruského národa. Tento mesianismus se objevuje v ruských dějinách a v ruské literatuře pravidelně. Dostojevskij např. píše: „Je těžké si představit, jak velice se nás Evropa bojí. A bojí-li se nás, pak nás jistě také nenávidí ... Ať tak či jinak, pro Rusko není zbytí, své povinnosti se vyhnout nemůže a nesmí... Každý velký národ věří a musí věřit, že v něm a pouze v něm jediném záleží spása světa, že žije jen za tím účelem, aby vstoupil v čelo národů všech a dovedl je k nejzazšímu cíli, který je jim všem předurčen.“ V praxi to po Říjnové revoluci našlo uskutečnění v Leninově národnostní politice rozpracované Stalinem. S národy v Sovětském svazu bylo zacházeno podle pravidla, že

právo na národní **svěbytnost** není ještě právem na národní svéprávnost. Snahy o národní svéprávnost byly vždy potlačeny násilím a oklikou přes požadavek **sociálního pokroku**, který byl nadřazen národním snahám. Na své kůži to zažívali Ukrajinci, Arméni, Ázerbájdžánci, Gruzinci i Arméni (všichni v letech 1920–1921), v roce 1939 díky smlouvě s Hitlerem Litva, Lotyšsko, Estonsko, rumunská Moldávie a finská Karelíe, po válce v roce 1945 Podkarpatská Rus. Zde padá další mýtus komunismu – mýtus o národním osvobození. Černý v této souvislosti upozorňuje na jednoznačné snahy sovětského vedení a sovětských snah obecně dosáhnout u podrobených národů ztráty jejich národní identity.

Česká zkušenost s ideami marxismu a komunismu se nedá oddělit od zkušenosti s německým fašismem. Černý přiznává, že Velkou říjnovou revoluci sledovala jeho generace s palčivým zájmem a obdivem. Obojí totalitu jsme poznali zevrubně a přímo tělesně. Proslulá kniha z roku 1956 (C. J. Friedrich, Z. K. Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Harvard-University) zjišťuje, že **totalitní** režimy se vyznačují šesti rysy – žádný není jednotlivě specifický, politickou totalitu vytváří až jejich úplný počet. Jsou to:

1. **oficiální ideologie**, která zasahuje všechny obory občanova života a kterou všichni občané vyznávají anebo jí alespoň musí být poslušni
2. **jediná masová strana**, která tuto ideologii hlásá, kontroluje do posledního kolečka statní administrativu a byrokracii a disponuje...
3. **tajným policejním aparátem**, který střeží smýšlení občanstva a nepotřebuje dbát právních norem
4. **plánovaně centralizované řízení národní ekonomie**
5. **monopol zpráv a informací** sdělovaných občanstvu
6. **naprostý monopol zbraní**

ÚKOL: Vyberte si dva rysy totalitarismu a přibližte je vybrané skupině žáků, se kterou pracujete (1. a 2. stupeň ZŠ, střední škola, popř. další) tak, aby to pro ně bylo co nejvíce srozumitelné a zajímavé.

Uvedený seznam charakteristik totalitního režimu lze rozšiřovat. Jednou z charakteristik je neustálé vykreslování obrazu nepřítele. Jak fašismus, tak komunismus, jak uvádí Černý, sebe samotné vždy definovaly nenávistí, nikdy se neobešly bez nepřítele, jsou samou svou podstatou ideologiemi „válečného stavu“; „...vezměte jim ale potom dějinného protivníka“ a ztratily smysl, leží v troskách. A je tedy už v samé jejich povaze, aby lidstvo **předem** dělilo na dobré a zlé, na spasitelné beránky a prašivé ovce.“ Tyto ideologie také pokládá za rasistické v tom významu, že v zásadě dělí lidstvo na dvě rasy, na rasu lidí tak či onak svým **původem** čistých a bezúhonných a na rasu lidí od původu nečistých. Kde je potom zásada rovnosti všech lidí, zásada internacionalismu

a sbratření? Ideologie komunistická v praxi demytologizuje šance všech lidí na sociální osvobození. To se musí dít pouze podle zásad v revoluční praxi již ověřených.

Stranictví

Ve všech poučkách marxisticko-leninské ideologie se můžete dočíst, že strana (rozuměj komunistická) je předvojem dělnické třídy a všech pracujících. Členství v ní je nabídnuto jenom těm nejlepším a nejuvědomělejším, zároveň je strana pevně spojena s lidem, naslouchá hlasu lidu a v praxi realizuje jeho tužby. Činnost strany je založena na principu demokratického centralismu. Tzn., že do nejvyšších stranických orgánů jsou voleni zástupci ze základních organizací. Ti tvoří samotnou politiku strany a zároveň její praktické naplňování kontrolují. Demokraticky přijatá opatření stranických orgánů jsou zároveň závazná pro členy strany. Praxe však je taková, že o politice rozhoduje autokraticky nejužší vedení, často jeden člověk, obdoba diktátora (viz Stalin, Mao, Kim Ir Sen a další). Stát se členem strany znamená být straně (jejímu vedení) naprosto poslušný a oddaný.

Propaganda

Nechme promluvit Václava Černého: „Ionesco ve svém ‚Deníku v drobtech‘ pěkně říká, že propaganda je v podstatě akce, jejímž cílem je vnuknout celým lidským masám pocit jejich rozumové nedostatečnosti a mravní slabosti, špatné svědomí, vědomí viny, a tedy jejich dějinné zbytečnosti a marnosti ... Pro potřebu všech soudobých totalitářů vynalezl marxistický komunismus, Marxem počínajíc a Leninem pokračujíc, ohlušující hypnotický tam-tam stalinistický ... Jsou ty formule jím šířené povrchní a nejasné? Postrádají jakékoliv závaznosti a průkaznosti vědecké? Nic nevádí, namnoze je to s prospěchem ... Mluvě propagandy nezáleží na zjištění pravdy, není objektivně věcná, nedokazuje; prostě tvrdí a vždy hodnotivě, tvrzení zahrnuje mravní soud a vnuká podezření a opovržení.“ Propagandistické floskule jen chatrně zastírají, že fašismus i komunismus jsou vládami menšin, musily se tedy zmocnit společenské moci buď násilím, nebo lstí.

Pokrokovost

Marxismus se pyšní, na základě již uvedeného, nejenom vědeckostí svých postulátů, ale také jejich pokrokovostí. Tedy, že ideály komunismu vedou v praxi k všeobecnému a nezvratitelnému pokroku celé společnosti, která se na tuto cestu vydala. Z hlediska obecného vnímání pokrok znamená prostě růst lidské svobody. V reálném životě totalitního státu však byla reálná míra svobody člověku odňata a občan, stlačený do trpné a němé konformity s diktátem, byl nadále utěšován a lákán vějíčkou nereálné dokonalé svobody budoucí. K tomu výrazný výrok Camusův: „Budoucnost je jediné vlastnictví, které vládcové otrokům ochotně přenechávají.“

Imperialismus

Lze mluvit o totožnosti fašismu a komunismu? Milovan Djilas v roce 1956 rozeznal ve své knize „Nová třída“ tuto shodu. Píše: „Vyrostly na témže pni. Jsou to hnutí stejné

reakční, jedno jako druhé.“ Není v tom rozpor ani námitka. Nebylo to poprvé v dějinách, co sourozenec zničil sourozence. Bojovali spolu ne proto, že by nebyly soupodstatní, ale proto, že podstatou jednoho i druhého byl imperialismus.

Václav Černý ve své analýze marxistického komunismu (a také fašismu) nezapomíná na kritiku kapitalismu. Moderní hospodářský liberalismus, praví tato analýza, fungoval podle zásady neomezeného a svobodného podnikání a vedl nutně ke vzniku novodobého kapitalismu, nakonec monopolistického a imperialistického. Moderní kapitalistická společnost v sobě vyvinula rozpory, jež vedly k hospodářským krizím, konfliktům mezi národními kapitalismy, nenávistem mezi národy, válkám mezi státy. Moderní kapitalismus přiváděl tak ad absurdum ideální představu vývoje lidstva jakožto rozvoje stále narůstající tvůrčí svobody člověka, vedl do bankrotu moderní demokracii, nejpokročilejší formu společensko-politického lidského soužití. Po strašlivé krizi kapitalismu a kapitalismem vyvolané první světové válce jsou jak sovětský komunismus, tak fašismus souroďými a rovnoběžnými nabídkami a metodami, jak řešit rozpory kapitalismu a krizi naší vzdělanosti, kterou jeho vývoj vyvolal, a vyvést lidstvo ze slepé uličky nepoutaného liberalismu (Černý 1992, s. 547–580).

Dát pochopit žákům podstatu a fungování komunismu i fašismu znamená dát jim možnost nahlédnout do dialektického vývoje dějin.

ÚKOL: Vysvětlete na pozadí uvedené analýzy, v čem je komunismus extremistický? Je možné s Černého soudy bezvýhradně souhlasit? Pokud ne, v čem a proč?

Pro jasnější uchopení problematiky komunismu uvedme pojmy, které jsou s ním spojeny a se kterými se v těchto souvislostech můžeme setkávat.

Marxismus

Marxismus je označení pro politickou praxi, filosofický a ideologický směr vycházející z díla Karla Marxe, jenž byl později rozvinut Friedrichem Engelsem. Přestože neexistuje jednoznačná shoda, co přesně marxismus je a není, obecně se uznávají tři hlavní charakteristiky, resp. charakteristické rysy.

První a nejdůležitější z nich je výklad a kritika současné společnosti i společností minulých. Zcela zásadní význam je zde připisován ekonomickým faktorům, které považuje za nejvýznamnější činitele ovlivňující společenskou změnu a vývoj. Konkrétně je důležitost přičena výrobním silám a vztahům, utvářejícím politický a kulturní systém každé společnosti. Tento přístup je znám jako „historický materialismus“ a často se interpretuje poučkou, že ekonomická základna determinuje politickou a ideologickou nadstavbu.

Druhým charakteristickým rysem marxistického myšlení je představa alternativy ke společnosti založené na vykořisťování a třídním rozdělení, kterou může být jediné

společnost založená na společném vlastnictví výrobních prostředků. První stadium takové společnosti, obecně nazývané socialismus, se později bude moci transformovat do komunisticky organizované společnosti, naplňující slavné heslo „každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb“.

Třetí charakteristikou je problém přechodu z jednoho uspořádání společnosti do druhého, tedy z kapitalismu do socialismu. Marxisté nejsou jednotní v otázce, proč je kapitalismus jako způsob výroby dočasný (klesající míra zisku, růst nadvýroby a jiné), platí však obecná shoda v tom, že je v podstatě nestabilní, zmítaný krizemi a nevyhnutelně se blíží ke konci.

Marxismus-leninismus

Jako marxismus-leninismus je označován ideový proud marxismu založený na myšlenkách a politických názorech Vladimíra Iljiče Uljanova/Lenina, který jej v podstatě transformoval pro použití v ruských – předstalinových – poměrech. Tento směr je běžně nazýván jako sovětský komunismus a jde o bývalou oficiální ideologii Sovětské svazu.

Oproti Marxovi se Lenin nedomníval, že revoluce bude započata spontánně a živelně, neboť dělnická třída byla matena a klamána buržoazními názory. Dělníci se tak snažili zlepšit své pracovní podmínky či mzdu, avšak neuvědomovali si, že jejich hlavním nepřítelem je samotný kapitalistický řád. Proto Lenin požadoval vznik politické strany profesionálních revolucionářů, která bude avantgardou dělnické třídy, jež by měla provádět diktaturu proletariátu. Další úpravou marxismu byl nový přístup k otázce přechodného období mezi buržoazním státem a komunismem. Leninova vize socialismu a diktatury proletariátu vycházela z přesvědčení, že jde vlastně o buržoazní společnost a stát, ovšem bez buržoazie, jež bude nahrazena proletariátem. Protože však Lenin spoléhal místo proletariátu na dělnickou avantgardu, ve skutečnosti tak došlo jen k tomu, že původní buržoazní aparát byl nahrazen aparátem stranickým. Tím došlo prakticky k popření Marxových myšlenek o odumření státu a emancipaci proletariátu.

Leninismus také ostře útočil proti imperialismu a průmysl považoval za v určitém smyslu nadřazený zemědělství – z leninismu pocházel známý princip rozhodující úlohy těžkého průmyslu, jehož uvádění do praxe prakticky zruinovalo Československo a další země, jejichž ekonomika byla založena na lehkém průmyslu či zemědělství.

Trockismus

Trockismus je variantou marxismu odvozenou převážně ze spisů L. D. Trockého, především z jeho pozdějších prací, které kritizovaly stalinismus v Sovětském svazu. Kromě návaznosti na leninismus si trockismus zachovává původní Marxovu oddanost dělnické revoluci, zároveň však odmítá vidět Sovětský svaz nebo režim východní Evropy jako autentická ztělesnění socialismu. Trockého teorie kritizovala Stalinův režim, nešlo podle něho o socialismus, ale o zdegenerovaný byrokratický dělnický stát s vládou nové stranické elity a byrokracie. Oproti Stalinově vizi socialismu v jedné zemi stavěl trockismus permanentní revoluci – teorii nepřetržitého rozšiřování revolučního hnutí.

Stalinismus

Po Leninově smrti v roce 1924 vyhrál vnitrostranický boj o moc J. V. Stalin. Ten nebyl – na rozdíl od Lenina – žádným velkým politickým teoretikem a ideologii obohatil zejména o doktrínu „socialismus v jedné zemi“, jejímž obsahem bylo tvrzení, že Sovětský svaz úspěšně vybuduje socialismus bez nutnosti mezinárodní revoluce. Po upevnění moci se Stalin vydal cestou dramatických hospodářských i politických změn a roku 1928 vyhlásil První pětiletý plán, který v doposud smíšené ekonomice Sovětského svazu způsobil rychlý příchod industrializace a likvidaci soukromého podnikání.

Po roce 1929 došlo ke kolektivizaci zemědělství, při které byli sovětští rolníci donuceni vzdát se půdy a vstoupit do kolchozů, to vše při milionových ztrátách na životech. Kapitalistický trh tak přestal zcela existovat a místo něho začal fungovat systém centrálního plánování v čele se Státním plánovacím výborem (Gosplan) a několika obřími ekonomickými ministerstvy se sídlem v Moskvě.

Stalin také nechvalně proslul čistkami ve 30. letech, kdy tajná policie NKVD likvidovala každého, na koho padlo podezření z neloajlnosti či kritického vztahu. O život takto přišlo až přes milion lidí a počet členů komunistické strany se snížil téměř o polovinu.

Až do Stalinovy smrti v roce 1953 si sovětský komunismus zachoval v komunistickém hnutí téměř nezpochybnitelnou autoritu.

Maoismus

Maoismus je vhodné uvést spíše jen pro úplnost – jedná se o politický a filozofický směr, o vlastní verzi leninismu, kterou rozvíjel a pro prostředí Čínské lidové republiky upravit čínský politický vůdce a marxistický teoretik Mao Ce-tung.

RADIKÁLNÍ LEVICE V ČESKÉ REPUBLICE

Počátkem devadesátých let 20. století byla radikální levice postavena do specifické situace, neboť díky tehdy krátce padlému komunistickému režimu neměly skupiny hlásící se k levici či dokonce revoluční levici marxistické velké šance na to, aby u obyvatelstva získaly větší podporu.

Zástupci revoluční levice u nás však samozřejmě působili i dříve, zejména v sedmdesátých a osmdesátých letech a šlo především o reprezentanty revolučního marxismu, trockismu. Jmenovitě šlo o Petra Uhla, Egona Bondyho, Alexandra Kramera, Vladimíra Říhu a další. Stejně jako u představitelů jiných politických směrů však byla jejich role omezena na underground.

K vymezování jednotlivých politických proudů, hledání témat a vytváření programů docházelo během let 1990 až 1992. Klíčovou úlohu měla na radikální levicové scéně Levá alternativa (viz níže), na jejíchž aktivitách se podílela řada pozdějších aktivistů radikální levice. V průběhu dalších let probíhala strukturalizace a etablování hlavních proudů, vytříbila se politická filozofie, byly položeny základy programové orientace

a činnosti a došlo také k většímu propojení jednotlivých radikálně levicových subjektů s podobnou ideovou orientací. Od roku 1998 je možné radikálně levicovou scénu považovat za relativně stabilizovanou a koncem 20. století je možné na české politické scéně najít zástupce většiny relevantních proudů radikální levice, ačkoli někteří anarchisté odmítají zařazení do radikální levice a podstatná část anarchistického proudu se distancuje od revolučního marxismu-trockismu.

Levicová uskupení

Levá alternativa

Od jara roku 1989 docházelo k formování uskupení Levá alternativa – hnutí za demokratický a samosprávný socialismus, přičemž jehož ustavující první sjezd proběhl v roce 1990.

Program Levé alternativy byl zveřejněn až po propuštění Petra Uhla (jednoho z jejích prvních signatářů), který byl uvězněn za podíl na zveřejnění mylné zprávy o smrti studenta Martina Šmída, jehož smrt byla z nejasných důvodů zinscenována StB. Program byl podepsán Egonem Bondym, Alexandrem Krameriem, Petrem Kužvartem, Vladimírem Říhou a Petrem Uhlem.

Levá alternativa se v něm vyslovila pro pluralitní socialismus, hospodářsko samosprávnou parlamentní demokracii, kdy podíl samosprávy bude stále narůstat. Minulý režim označila za nedemokratický a nesocialistický a zároveň odmítla společnost západního typu. Jako dočasná nutnost byla akceptována vícesektorová ekonomika a soukromé vlastnictví v osobním nebo rodinném podnikání za podmínky, že nebude převládajícím prvkem. Mezi další požadavky patřila integrace postkomunistických zemí střední a východní Evropy a změna světového ekonomického a politického systému.

V roce 1993 došlo v Levé alternativě k úpadku. Zbývající členové se pokusili vydávat časopis Inprektor, zacílený převážně na členskou základnu KSČM a šíření trockistických idejí, avšak nesetkal se s žádnou významnější odezvou. Během roku 1994 tak Levá alternativa z radikálně levicové scény mizí, přičemž většina významnějších aktivistů se přiklonila k tehdy sílící ČSSD, ostatní opustili politiku a někteří se naopak přiklonili ke KSČM či anarchistickému hnutí.

Česká anarchistická sdružení

Jak uvádí Bastl (2001, s. 11–15), vycházel český anarchismus v období počátku devadesátých let v podstatě ze tří odlišných zdrojů. Prvním z nich byl zdroj kulturní, do kterého patřilo zmiňované hnutí punk, hudební proudy jako hard core, ale i další alternativní kulturní aktivity. Až na druhém místě byl zdroj politický, kde je třeba zdůraznit vliv myšlení klasiků anarchistické politické filosofie jako M. Stirnera, M. Bakunina, P. Kropotkina či J. P. Proudhona. Za třetí vycházel anarchismus z reakcí na počínající ekonomické reformy a jejich negativních dopadů v podobě zdražování základních potravin atp.

V roce 1989 se z punkového hnutí, stoupenců Nezávislého mírového sdružení a undergroundu počíná formovat **Československé anarchistického hnutí** (ČAS), mezi jehož výrazné představitele patřili Ladislav Novák, Roman Laube a Jakub Polák. ČAS bylo spíše volným sdružením aktivistů, jejichž názory oscilovaly mezi volně chápáním anarchismem a radikálním liberalismem a mísily se s individuálním protestem, antimilitarismem a ochranou přírody.

V roce 1991 začal vycházet časopis A-kontra, který sloužil jako koordinátor anarchistických aktivit a také – ve své době – jako hlavní prostředek, kterým se anarchisté snažili působit na veřejnost. Již v polovině roku 1991 však dochází k napětí mezi redakcí časopisu a zbylou částí anarchistického hnutí, z níž většina nesouhlasila se spoluprací s KSČM.

V roce 1992 tak začal vycházet nový časopis nazvaný Autonomie, zaměřený na možnosti politické i osobní autonomie v současné společnosti. Z okruhu autorů vznikla v roce 1992 Anarchistická federace (AF), která byla opět volným, centrálně neorganizovaným a ideologicky nejednotným spolkem a stala se (byť vydržela pouhé 2 roky) nástupcem ČAS, která se v průběhu roku 1992 rozpadla.

Antifašistická akce

Je zřejmě nejznámější anarchistickou skupinou u nás. Antifašistická akce (AFA), resp. česká sekce stejnojmenné mezinárodní organizace, vznikla v červnu 1996 jako jediná militantní radikálně levicová skupina působící v ČR v reakci na nevysvětlený a brutální záchvat policistů v rockovém klubu Propast.

Hlavní činností AFA je snaha o zamezování veřejné prezentace či propagace neonacistických či radikálně pravicových myšlenek a o minimalizaci jejich šancí na politickou činnost. AFA také monitoruje aktivity pravicových radikálů a snaží se šířit myšlenky militantního revolučního antifašismu mezi mládež, nezaměstnanými či pracující třídou pomocí propagačních materiálů, diskusí apod.

AFA vydává vlastní časopis Akce, zaměřený na problematiku antifašistického hnutí a sloužící také jako informační zdroj o aktuální situaci ve fašistickém či neonacistickém hnutí v České republice i ve světě. Vedle této aktivity se AFA věnuje také propagaci cestou organizací koncertů, prodejem triček či nálepek s antifašistickou tematikou.

Mezi další anarchistické skupiny můžeme zařadit: Anarchosyndikalistickou iniciativu – anarchistickosyndikalistickou federaci, Českou anarchistickou federaci – Československou anarchistickou federaci, Federaci sociálních anarchistů (Roudenský 2009, 28–34).

ÚLOHA ZNAKŮ A SYMBOLŮ

Symbols a znaky hrají v extremistickém světě významnou roli. Jednak je jimi prezentován postoj dané osoby, ale také příslušnost k některému extremistickému uskupení. S touto symbolikou se mohou setkat i učitelé na školách. Následující ka-

pitola má napomoci rozpoznat zejména skrytou symboliku a podniknout případné kroky k objasnění postoje žáka, který symboliku užívá. Víme, že zejména symbolika fašistického Německa nachází u části mládeže sympatie.

ZÁKLADNÍ POJMY

Symbol

Symbol můžeme definovat jako skutečnost, která poukazuje na něco, co takto vnímatelné není. Podle Lurkera je symbol „něco spojeného, složeného, v čem se amnestuje jinak nezachytitelná významová náplň“ (Lurker, 2005, s. 503, In Slavík 2011). Ve své podstatě se jedná o určitý předmět, pro který je dopředu dohodnut určitý význam, na který dotýčný předmět přímo neodkazuje. Mezi typické a obecně rozšířené symboly můžeme zařadit např. chemické, fyzikální, meteorologické značky, ale také třeba dopravní značky, různé znaky, obrázky, emblémy.

Symbolika

Jedná se o nauku o symbolech, jejich vzniku, užívání. Nebo také jinotajné, symbolické zobrazení a jeho význam (Lurker, 2005, s. 506). Můžeme rozlišovat symboliku grafickou, symboliku barev, květin, čísel, vojenskou a další.

Atribut

Prisuzuje určitou podstatnou vlastnost nějakému objektu. Jde o charakteristickou vlastnost, v přeneseném významu můžeme také hovořit o skupině zástupných znaků charakteristických pro určitou skupinu osob spojených společnou ideou, způsobem chování a jednání, např. styl oblékání, účes a jiné (Chmelík, 2000, s. 27).

Používání symbolů sleduje čtyři hlavní cíle. Zaprvé napomáhá jednotlivci identifikovat se s hnutím, členům hnutí poznat svoje sympatizanty a rozeznávat se mezi sebou na první pohled. Zejména v případě koncertů White power music, které jsou organizované jako soukromé oslavy, je vnější symbolika v podobě nášivek jedním z identifikátorů, který zaručuje bezproblémový vstup na koncert. Zadruhé je prostřednictvím symbolů vytvářena mystika hnutí. Symboly představují vyjádření určité myšlenky, ideje či odkazu, jednotlivá hnutí se prostřednictvím svých členů deklarují jako jejich pokračovatelé a nositelé jejich myšlenek do budoucna. Vytváří se struktura symbolů, hnutí se posiluje, neboť sdílí myšlenku určenou pouze vybraným jedincům. Zatřetí umožňuje používání zástupných symbolů vyjádřit rasistické, xenofobní a antisemitské myšlenky způsobem, který není otevřeně rasistický, xenofobní či antisemitský, neodporuje zákonu, a není tedy stíhatelný. Začtvrté, především v případě verbálních projevů, skandováním hesel dochází k posilování pocitu moci, sounáležitosti se skupinou, resp. neonacistickou organizací (Bulletin o podobách pravicového extremismu, 4/2008, s. 1).

V symbolice ultrapravicových extremistů dominují tři barvy: černá, bílá a červená. Jak uvádí Chmelík, tato trojkombinace byla převzata ze symbolů typických pro fašistické diktatury, zejména pro nacistické Německo, ve kterém tuto kombinaci barev prohlásil za národní barvy Adolf Hitler. Bílá barva je obecně symbolem jistoty, čistoty a nevinnosti. Pro fašistické diktatury a také pro hnutí skinheads značí čistotu rasy, čistotu národa. Červená barva je symbolem ohně, krve, ale rovněž revoluce. Pro fašismus se stala symbolem pokrevního svazku a takto tento symbol převzalo i hnutí skinheads. Černá barva obecně znamená smrt, avšak též odhodlání. Symbolizuje nenávist ke všem, kteří „przní čistou rasu“, a předurčuje jejich záhubu. Pro hnutí skinheads se černá barva stala symbolem rasové nenávisti proti všem s rozdílnou barvou pleti, zejména symbolem boje proti „cikánům a všem černým“. Kombinaci těchto tří barev lze nalézt téměř na všech fašistických symbolech i symbolech nošených příznivci fašistické diktatury a ideologie. Tato barevná kombinace však povyšuje řadu germánských, keltských a vikingských symbolů, které by jinak byly považovány za historické symboly, na symboly propagující nesnášenlivost, výlučnost, rasovou diskriminaci apod. (Chmelík, 2000, s. 35–36).

Jako symboly pro vyjádření svojí příslušnosti k určité subkultuře hnutí skinheads sloužily i tkaničky do bot. Tento dnes již překonaný jev v devadesátých letech sloužil k odkazu k příslušné skupině v hnutí skinheads. Bílá barva tkaniček vyjadřovala příslušnost k white power skinům, pro které je typický boj za etnický čistou bílou rasu. Hnědé tkaničky označovaly nazi skinheads, kteří se ztotožňují s ideály nacismu, konkrétně s národním socialismem Adolfa Hitlera. A červená barva tkaniček vyjadřovala příslušnost k hnutí sharp skin, tedy skupině skinheadů proti rasismu a xenofobii.

Symbolika čísel musí být vykládána vždy v souvislosti s prostředím, kde jsou dané číslice používány. V podání neonacistů a rasistických skinheads číslo zpravidla představuje pořadí písmen v abecedě. Bývají to ve většině případů jakési kryptogramy, které odkazují na jména nacistických vůdců či odkazují na nějakou událost v historii. Tato čísla mívají extremisté buď ve formě nášivek na oblečení, nebo si je často také nechávají vytetovat (klidně i na vyholenou hlavu). Číselné kryptogramy používají i k vzájemné identifikaci na různých diskusních fórech či sociálních sítích, kdy ke své přezdívce přidávají zpravidla číslici 88.

Příklady:

18 – představuje první a osmé písmeno v abecedě, tedy iniciály Adolfa Hitlera

88 – kryptogram fašistického pozdravu Heil Hitler

28 – označení Blood & Honour

14 – počet slov anglické věty *We must secure the existence of our people and a fu-*

ture for white children. Autorem této věty je americký neonacista a člen organizace Řád mlčících bratří David Lane, který zemřel v roce 2007 ve vězení, kam byl poslán na 190 let za organizování trestné činnosti této organizace a za účast na vraždě židovského novináře Alana Berga v červnu 1984.

10 – český překlad výše uvedené anglické věty, který zní: **My musíme chránit existenci našich lidí a budoucnost bílých dětí.** Tento český ekvivalent se hojně používá se stejným významem jako číslice 14.

168:1 – čísla symbolizují počet obětí amerického teroristy Timothy McVeigha při útoku na budovu federálního úřadu v Oklahoma City 19. dubna 1995. Útok podnikl jako odvetu proti federálním úřadům za incident u městečka Waco v dubnu 1993, kdy při pokusu o zatčení vůdce sekty Mount Carmel zahynulo přibližně 80 členů této sekty včetně dětí.

23 – v anglické abecedě pořadí písmena W, představujícího zkratku slova White, tedy bílý, symbolizující čistotu rasy

FAŠISTICKÁ RUNOVÁ SYMBOLIKA

Chmelík uvádí, že pro fašismus bylo typické používání runových symbolů k vyjádření své ideologie. Tyto symboly vyjadřovaly myšlenku nadřazenosti germánské rasy nad ostatními, méně cennými rasami. Tím došlo k tomu, že poměrně primitivní a nezávadné runové symboly získaly naprosto jiný význam (Chmelík, 2000, s. 37). Tuto symboliku fašismu postupně převzalo hnutí skinheads na celém světě. Zde jsou uvedeny příklady těch nejznámějších runových symbolů:

Hakenkreuz

Hákový kříž, označovaný též jako svastika. Jedná se pohanský germánský znak Thora, boha hromu. Takřka totožný symbol můžeme najít též v hinduismu, tam jsou však ramena kříže doleva. V průběhu 19. století začala být svastika považována za symbol nacionalismu. Později se stal znakem Hitlerovy Národně socialistické německé dělnické strany. Jedná se o runu vítězství, vítězství světla, sluneční síly, zapalujícího blesku. Je runou bojovníka, vítěze. V roce 1932 vzniká grafický návrh dvou Sig-run vedle sebe, čímž bylo vytvořeno SS-runen, které se poté začalo používat v celé nacistické organizaci (Chmelík, 2000, s. 38). Symbolizovala příbuzenství a rodinu. Byl to odznak Rasového a osídlovacího úřadu SS. Symbolizovala také čistotu rasy (Chmelík, 2000, s. 40).

Kříž (Odinův)

V současné době nejvíce používaný runový symbol příznivců hnutí skinheads jako náhražka za svastiku. Sám o sobě není propagací rasismu (jedná se o symbolizaci mužské a ženské síly), stal se však symbolem řady skupin mládeže v celé Evropě, jejichž postoje jsou silně xenofobní, rasistické.

SYMBOLIKA OBLEČENÍ

Příznivci krajně pravicové scény dnes už nenosí typické kanady, maskové kalhoty a vojenské letecké bundy, tzv. bombers. Jejich současně oblečení vypadá naprosto nenápadně. Ale loga na něm umístěná odkazují na nacistickou symboliku (Vedral, Eichler. [online]. [cit. dne 25. 05. 2011]). Majitelé firem, které toto oblečení distribuují a prodávají, jsou ve většině případů sami příslušníci neonacistických organizací. Vedle značek přibývá zvláštních obchodů poskytujících neonacistům zboží. V Praze jsou přinejmenším čtyři, v celých Čechách je jich pak asi dvacet. Neonacisté v nich ovšem nenakupují pouze své šaty, CD nebo případně zbraně, ale používají je také k setkání, kde si vyměňují informace a získávají kontakty. Prodejem módního extremistického oblečení a jinými obchody mohou finančně podporovat neonacistickou scénu a politizovat mladé lidi doprava. Obchody jsou buď přímo v rukou krajní pravice a jsou organizovány přesně pro tuto klientelu, nebo fungují čistě kvůli zisku.

Eightyeight

Příkladem symboliky oblečení jsou produkty značky eighty-eight, kde se kloubí symbolika čísel se skrytými symboly rasismu. Firmu vlastní Rasto Rogel, bývalý zpěvák neonacistické skupiny Krátky proces. Už název značky odkazuje na nacistický pozdrav Heil Hitler, neboť se jedná o anglické vyjádření číselky 88 (viz symbolika čísel). Zboží s touto značkou vypadá jako běžné sportovní oblečení. Potisky ale ukrývají rasistické poselství. Například triko Bowling team zobrazuje bílou kouli, která poráží černé kuželky. Nebo na jiném triku je znázorněna silueta bílého boxera, který kope do břicha černého protivníka.

Thor Steinar

Hlavní pilotní značkou v současném obchodu s oblečením pro pravicové extremisty je německá Thor Steinar. Zakladateli jsou němečtí neonacisté Uwe Musela a Axel Kopelke. Logo této značky je tvořeno kombinací dvou run, T a S. Jejich kombinace v logu byla nová a nepodobala se žádné známé nacistické insignii. Na základě rozhodnutí správního soudu však stejně musela firma logo změnit. Na základě dlouho se vlekloucí odvolání se firmě nakonec podařilo spor vyhrát a opět může používat původní logo (NS značky. [online]. [cit. dne 25. 05. 2011]). V oblečení této značky přišli k soudnímu jednání i obvinění (a následně odsouzení) v kauze žhářského útoku ve Vítkově, při kterém byla vážně popálena malá Natálka Siváková.

Grassel

První česká neonacistická značka. Majitelem je Petr Ondruš, bývalý člen Národního odporu. V konkurenci s Thor Steinar značka spíše stagnuje, ale uchytila se v prostředí bojových sportů, kde se nachází také početná skupina přívrženců a sympatizantů pravicových extremistů. Sám Ondruš je od roku 2009 ve vězení, kde si odpykává svůj 3,5letý trest za vydírání, kterého se měl dopustit v souvislosti se svojí podnikatelskou činností.

Consdaple

Další oblíbenou značkou mezi českými neonacisty je Consdaple. Název byl zvolen tak, aby obsahoval zkratku NSDAP (Hitlerova Národně socialistická německá dělnická strana). Zakladatelem je Franz Glasauer (dlouholetý člen německých republikánů a NDP).

BLACK BLOC

V poslední době lze vypožarovat na různých akcích zajímavý jev, pokud jde o způsob oblékání pravicových extremistů. Na různé demonstrace se snaží vytvořit tzv. black bloc, což není v podstatě nic jiného než taktické oblékání a zahalení se protestujících osob do jednotné černé barvy z důvodu znemožnění identifikace a skrytí identity před masmédií nebo ideovými nepříteli. Paradoxem je, že tato taktika má svůj původ v táboře levicových extremistů v 70. letech dvacátého století (Neonacistická parodie na black bloc. [online]. [cit. dne 25. 05. 2011]). (Slavík 2011, s. 32–39).

ZÁVĚR

Problematika extremismu je pochopitelně širší, než jak je prezentována v našem textu. Při výběru jednotlivých témat a obsahového zaměření jsme se snažili poskytnout pedagogickým pracovníkům přehledný materiál, který jim umožní se pomocí něho v problematice orientovat a zaměřit se na vysvětlování podstaty extremistických postojů.

Vzhledem k malým životním zkušenostem žáků s naší nedávnou minulostí jsme se rozhodli zaměřit pozornost na politický extremismus s akcentem na vysvětlení extremismu levicového a v něm potom komunismu. KSČM je parlamentní stranou. O ideologii komunismu a jeho praktikách od roku 1917 do roku 1990 panuje mnoho dohadů a k mladé generaci se dostávají o tomto období informace velmi výběrově a do značné míry zkreslující. Text obsažený v této brožuře je skromným příspěvkem k nahlédnutí do problematiky komunistické ideologie a jejího uplatňování v reálné politice.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

POUŽITÉ ZDROJE

Allport, G. W. *O povaze předsudků.*

Praha: Prostor, 2004. ISBN 80-7260-725-3

Chmelík, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty.*

Praha: Linde, 2001. ISBN 80-7201-265-7

Chmelík, J. *Symbolika extremistických hnutí.* 1. vydání.

Praha: Armex, 2000. 113 s. ISBN 80- 86244-14-8

Černý, V. *Paměti 1945–1972.*

Atlantis: Brno, 1992. ISBN 80-7108-036-5

Javůrková, K. *Politická gramotnost studentů.*

Gymnázium Pardubice, 2011. Středoškolská odborná činnost.

David, R. *Politologie.* 5. vydání.

Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. 458 s. ISBN 80-7182-1624.

Jessor, R. *Risk Behavior in Adolescence, Journal of adolescent health.*

1991;12, s. 597–8

Slavík, J. *Projevy rasové netolerance v textech současných českých extremistických kapel a jejich vliv na posluchače.*

Univerzita Hradec Králové, 2011. Bakalářská práce

Fiala, P. *Politický extremismus a radikalismus v České republice.*

Brno: Masarykova univerzita, 1998. 303 s. ISBN 80-210-1798-8

Charvát, J. *Současný politický extremismus a radikalismus.* 1. vydání.

Praha: Portál, 2007. 183 s. ISBN 978-80-7367-098-6.

Mareš, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR.* 1. vydání.

Brno: Barrister & Principal, 2003. 655 s. ISBN 80-86598-45-4

Mareš, M., Vejvodová, P. *Dělnická strana: Profil české pravicově extremistické strany.*

Rexter, 2010, roč. 8, č. 2, s. 42 - 74. ISSN 1214-7737

Szaló, C. *Transnacionální migrace.*

Brno: CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-136-9

Roudenský, P. *Radikální levice a levicové subkultury v České republice.*

Vysoká škola finanční a správní, Praha, 2009. Bakalářská práce

Bastl, M. *S.H.A.R.P. – Skinheadi proti rasovým předsudkům.*

Středoevropské politické studie, 2001, roč.III, č.3. ISSN 1212-7817.

Kudrna J., Hošek R., Hruška J., Hroch M., Kubišová V., Svátek F., Herman K., Kubiš K. *Dějiny Francie.*

Praha: Svoboda. 1988.

Camus, J.-Y. *Evropská extrémní pravice a náboženský extremismus.*

Psáno jakou součástí výzkumného projektu „Politické strany a reprezentování zájmů v současných evropských demokraciích“ (kód MSM0021622407).

Hewstone, M., Stroebe, W. *Sociální psychologie.*

Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7376-092-5

Keller, J. *Ideologie. In Velký sociologický slovník.*

Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1

Lurker, M. *Slovník symbolů. Přeložili A. Bakešová; O.Vochoč; P. Dvořáček.*

Praha: Euromedia Group k.s. – Knižní klub, 2005. 616 s., Název originálu: Wörterbuch der Symbolik. ISBN 80-242-1588-8

Danics, S. *Extremismus: hrozba demokracie.* 1. vydání.

Praha: Police history, 2002. 128 s. ISBN 80-86477-07-X

Bastl, M., Mareš M., Smolík, J., Vejvodová, P. *Krajní pravice a krajní levice v ČR.*

Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3797-3

Smolík, J. *Národní strana v kontextu krajní pravice: 2003- 2012.*

Brno: CDK, 2013. ISBN 978-80-7325-307-3

Mareš, J. *Pedagogická psychologie.*

Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0174-8

2. vydání

Vydal: Benepal, a. s.

Vydáno v roce 2013

Sazba, grafické práce: Adéla Kovářová

**PUBLIKACE JE SPOLUFINANCOVÁNA EVROPSKÝM
SOCIÁLNÍM FONDEM A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČR.**

Neprodejná publikace